

57. državno srečanje mladih raziskovalcev Slovenije 2023

DVIG PRAVIČNEGA PREDSTAVNIŠTVA KOT SPREMEMBA VOLILNEGA SISTEMA V REPUBLIKI SLOVENIJI

Raziskovalno področje: Filozofija

Raziskovalna naloga

Avtor: Borja Ranzinger

Mentorja: Mag. Dora Lenart; doc. dr. Luka Martin Tomažič

Šola: II. gimnazija Maribor, Trg Miloša Zidanška 1, 2000 Maribor

II. GIMNAZIJA MARIBOR

Maribor, 2023

57. državno srečanje mladih raziskovalcev Slovenije 2023

DVIG PRAVIČNEGA PREDSTAVNIŠTVA KOT SPREMEMBA VOLILNEGA SISTEMA V REPUBLIKI SLOVENIJI

Raziskovalno področje: Filozofija

Raziskovalna naloga

Avtor: Borja Ranzinger

Mentorja: Mag. Dora Lenart; doc. dr. Luka Martin Tomažič

Šola: II. gimnazija Maribor, Trg Miloša Zidanška 1, 2000 Maribor

II. GIMNAZIJA MARIBOR

Maribor, 2023

Vsebina

Povzetek	VII
Zahvala	IX
1 UVOD	1
2 RAZLIČNI VOLILNI SISTEMI IN KAKO ZAGOTAVLJAJO STOPNJO PRAVIČNEGA PREDSTAVNIŠTVA	3
Kaj sploh je volilni sistem?	3
2.1 Pravično predstavništvo	3
2.2 Večinski volilni sistemi.....	4
2.3 Alternativno glasovanje	6
2.4 Proporcionalni volilni sistemi	7
2.4.1 Sistem strankarskih list.....	7
2.5 Sistem enega prenosljivega glasu	12
2.5.1 Kritika sistema enega prenosljivega glasu	15
2.6 Mešani ali kombinirani volilni sistemi.....	16
2.7 Volilni sistemi in kako zagotavljajo stopnjo pravičnega predstavništva	17
3 VOLILNI SISTEM V SLOVENIJI.....	19
3.1 Zgodovina volilnega sistema v Sloveniji	19
3.2 Osnova današnjega volilnega sistema	20
3.3 Stopnja pravičnega predstavništva – ogled preteklih volitev	22
3.4 Analiza in primerjava z drugimi sistemi	27
4 KAKO DVIGNITI STOPNJO PRAVIČNEGA PREDSTAVNIŠTVA	28
4.1 Volilni prag oz. nizozemski sistem	28
4.2 Sistem enega prenosljivega glasu kot demokratična rešitev	29
4.2.1 Preferenčno glasovanje.....	29
4.2.2 Glasovi za ljudi, ne za stranke	31
4.2.3 O demokraciji, pravičnosti in vključitvi ljudstva.....	33

5	SKLEP IN POTI ZA SPREMEMBO VOLILNEGA SISTEMA	36
6	DRUŽBENA ODGOVORNOST	38
7	VIRI IN LITERATURA	39
7.1	Viri:	39
7.2	Viri slik:	40

KAZALO GRAFOV:

Graf 1: Prikazuje razporeditev glasov med različnimi parlamentarnimi in neparlamentarnimi strankami (Volitve v DZ 2022, b. d.).	23
Graf 2: Prikazuje razliko med odstotkom sedežev in odstotkom glasov, ki jih je posamezna parlamentarna stranka prejela na državnozborskih volitvah v letu 2022 (Volitve v DZ 2022, b. d.).	24
Graf 3: Prikazuje razmerje med odstotkom mandatov in glasov, ki jih je stranka prejela na volitvah v letu 2018 stranke so razvrščene po številu prejetih glasov (Predčasne volitve v Državni zbor 2018, 15. 6. 2018).	25
Graf 4: Prikazuje razmerje med odstotkom pridobljenih mandatov in pridobljenih glasov za različne parlamentarne stranke po državnozborskih volitvah v letu 2014 (Predčasne volitve v Državni zbor 2014, 13. 6. 2014).	26

KAZALO SLIK:

Slika 1: Rezultati angleških volitev v letu 2015. (spletni vir)	5
Slika 2: Primer avstralskega volilnega kartončka iz leta 2010. (spletni vir)	7
Slika 3: Različni izidi volitev pod različnimi volilnimi formulami. (Krašovec, 2007)	9
Slika 4: Glasovnica iz Luksemburga in iz Belgije. (Krašovec, 2007)	11
Slika 5: Prikaz irskih volilnih enot. (spletni vir)	13
Slika 6: Irske volitve 2022, razmerje med glasov in mandati. (spletni vir)	15
Slika 7: Različne volilne enote v Sloveniji. (spletni vir)	21
Slika 8: Končni rezultat državnozborskih volitev v letu 2022. (spletni vir)	22

POVZETEK

Volilni sistem je eden najpomembnejših dejavnikov, ki vpliva na delovanje demokracij po vsem svetu. Pravično predstavništvo je ideja, ki zagovarja karseda natančno razmerje med željami volilne baze na dan volitev in končno sestavo predstavniških teles. V Sloveniji je zaradi volilnega praga, ki na vsakih volitvah proizvede visoko število t. i. izgubljenih glasov stopnja pravičnega predstavništva relativno nizka. V raziskovalni nalogi analiziram alternativne sisteme in ugotavljam, kako dobri so pri zagotavljanju pravičnega predstavništva. V drugem delu naloge predstavim slovenski volilni sistem in razmišljam o tem, kako bi lahko vanj vključili elemente sistemov, ki državam zagotavljajo višjo stopnjo pravičnega predstavništva. Razmišljam tudi o tem, kako bi vpeljava različnih sprememb vplivala na slovensko demokracijo. V zaključku predstavim različne politične poti za izvedbo volilne reforme.

ZAHVALA

Rad bi se zahvalil svojima mentorjema, ki sta mi stala ob strani v času celotnega procesa raziskovanja in omogočila potek in realizacijo tega, malenkost posebnega projekta. Zahvaljujem se tudi za lektorski pregled, ki je pripomogel k slovnični in pomenski zgradbi naloge. Posebna zahvala je namenjena vsem knjižnicam, iz katerih sem »izropal« vso literaturo, povezano z volilnimi sistemi in mentorjem, ki so me v preteklosti spremljali na mojem raziskovalnem popotovanju in me izučili v umetnosti izdelovanja raziskovalnih nalog. Hvala tudi gospe iz šolske fotokopirnice, za pomoč z oblikovanjem naloge in vsem bližnjim, ki so mi tekom let stali ob strani. Ob koncu bi se rad zahvalil vsem, ki so nalogo konstruktivno kritizirali in mi dali povratne informacije, ki sem jih nato lahko vključil v nalogo in jo tako še izboljšal.

Hvala vsem.

1 UVOD

Raziskovalno nalogo o volilnem sistemu v Sloveniji začenjam s kratko besedo o turški demokraciji, saj je nujna za razumevanje pojma pravičnega predstavništva. Pred več kot dvajsetimi leti, 3. novembra leta 2002, so v turški republiki potekale parlamentarne volitve. Udeležilo se jih je okoli 70 odstotkov turških volivcev in na volitvah se na prvi pogled ni zgodilo nič nenavadnega. A ob podrobnem pregledu ugotovimo, da so stranke, ki niso presegle parlamentarnega praga, skupno prejele kar 40 odstotkov glasov. Ta situacija, ki jo zagotovo lahko označimo za nedemokratično, je nastala zaradi turškega parlamentarnega praga, ki zahteva, da stranka pred vstopom v parlament pridobi vsaj 10 odstotkov glasov volilnih upravičencev. Omenjen primer so nekatere od političnih strank pripeljale pred Evropsko sodišče za človekove pravice, pri čemer so argumentirale, da 10 odstotni volilni prag nasprotuje turški ustavi, ki ob vsakih volitvah zahteva 'stopnjo pravičnega predstavništva' (neposredno prevedeno iz angleške fraze 'fair representation').

Primer, kasneje poimenovan Yumak in Sadak proti Turčiji, je eden prvih primerov uporabe koncepta, ki opisuje obvezo volilnega sistema, da ob vsakih volitvah omogoči ljudem, da izberejo vlado, ki je karseda podobna resnični predstavi ljudstva. V svoji raziskovalni nalogi bi med drugim želel argumentirati, da podoben dvig stopnje pravičnega predstavništva nujno potrebujemo tudi v Sloveniji. Dokazov ni potrebno iskati dlje v zgodovini od zadnjih parlamentarnih volitev, ki so potekale aprila 2022. Volitve je zaznamovala visoka volilna udeležba, a se je na njih izgubilo več kot 24 odstotkov glasov. To so glasovi, ki so jih ljudje namenili manjšim strankam, strankam ki parlamentarnega praga niso dosegle in so posledično "izgubile" glasove, ki so jih prejele.

Teh 289.579 glasov se je avtomatsko prerazporedilo med večje stranke, ki so nato ustvarile stabilno koalicijo. Zavedati se moramo, da takšni rezultati močno poslabšajo možnost manjših strank, ki se zaradi taktičnega voljenja ne morejo prebiti v parlament.

V raziskovalni nalogi bom preučil možne načine dviga stopnje pravičnega predstavništva pri slovenskih parlamentarnih volitvah. Prispevek bo podpiral izrazito kvalitativen metodološki pristop, ki bo vseboval uporabo dogmatično-normativne, analitične in logične metode. Logična metoda bo uporabljena v smislu neformalne logike – s soočanjem in tehtanjem različnih argumentov – po pravilih razumne razprave in ustreznega razlogovanja. V skladu z dogmatično-normativno metodo bo pravo pojmovano kot normativni pojav, ki je v tem smislu

lahko predmet raziskovanj, zlasti upošteva različne pravno-filozofske poglede. Opravljeni premisleki so prvenstveno osredotočeni na družbeni red ustavne liberalne demokracije, čeprav utegnejo biti nekatere ugotovitve uporabne tudi za druge oblike organiziranosti družbe. Cilj je oblikovati teoretski model, ki je kasneje lahko tudi predmet nadaljnjih empiričnih družboslovnih raziskovanj.

Moja raziskava je omejena na državnozborske volitve, lokalnih in predsedniških nisem analiziral.

Raziskovalno nalogo sem zaradi lažje berljivosti razdelil v dva dela; prvi del, kjer bom naredil splošen pregled volilnega sistema v Sloveniji, predstavil različne volilne sisteme, in drugi del, kjer bom analiziral možnosti zniževanja volilnega praga kot mehanizma dviga pravičnega predstavništva v RS in prevzem drugačnega volilnega sistema kot možno alternativo.

Slovenija je še mlada demokracija v razvoju. Nadgradnja obstoječega volilnega sistema je organska sprememba, ki ima potencial rešiti zagato z izgubljenimi glasovi in popeljati slovensko demokracijo v boljši in demokratičnejši jutri.

2 RAZLIČNI VOLILNI SISTEMI IN KAKO ZAGOTAVLJAJO STOPNJO PRAVIČNEGA PREDSTAVNIŠTVA

Kaj sploh je volilni sistem?

Volilni sistem lahko razumemo v širokem in ozkem pomenu. Ko govorimo o volilnem sistemu na široko, bomo slednjega razumeli kot zbir vseh volilnih pravic in postopkov, ki se nanašajo na slednjo, določanje volilnih okrajev, kampanje in kandidiranje, postopek glasovanja, delitev mandatov in varstvo volilne pravice. V ožjem pomenu pa si predvsem predstavljamo postopek razdelitve mandatov in transformacijo glasov v predstavniške sedeže (Po Grad, 2004).

V tej raziskovalni nalogi se bom ukvarjal z volilnim sistemom v ožjem pomenu besede, saj dvig pravičnega predstavništva trenutno omejuje razdelitev mandatov. Širši volilni sistem lahko služi kot odskočna deska za nadaljnje raziskovanje na tem področju.

Glavno vprašanje, ki si ga mora zastaviti vsak volilni sistem, je, do katere mere želi zagotavljati pravično predstavništvo. Lahko predstavlja skoraj celotno prebivalstvo ali večino slednjega ali v mnogih primerih tudi manjšine volivcev. Zaradi navedenega poznamo tri glavne skupine volilnih sistemov: večinski (VB., ZDA, ipd.), proporcionalni (večina evropskih držav, Južna Afrika ipd.) in mešani volilni sistemi (Nemčija, Francija in Japonska).

2.1 Pravično predstavništvo

Pravično predstavništvo (ang. fair representation) je fraza, ki so jo prvič uporabili predstavniki manjših turških strank leta 2002 v primeru danes poznanim kot Yumak in Sadak proti Turčiji. V njem so predstavniki manjših strank, ki so na volitvah skupno osvojili 40 odstotkov glasov na državni ravni, a zaradi izredno visokega volilnega praga 10 odstotkov niso prejeli niti enega mandata, poskušali s sklicevanjem na turško ustavo spremeniti zakon in znižati volilni prag. V turški ustavi je namreč zapisano, da se mora po vsakih volitvah izoblikovati parlament, ki bo pravično predstavljal voljo ljudstva. Od tu izhaja fraza pravično predstavništvo – torej kako izoblikovati vlado, ki na volilni dan, čim bolj natančno zrcali voljo ljudstva.

Visoka stopnja pravičnega predstavništva prinaša mnoge prednosti za demokratično družbo. Družba, v kateri je stopnja pravičnega predstavništva relativno nizka, bo prej ali slej zašla v težave, povezane s formacijo dvostrankarskega režima, ki močno poslabša demokracijo v

državi in oteži izvedbo političnih reform. Če je stopnja pravičnega predstavništva v državi zmerna, bo ta imela težave s taktičnim glasovanjem in velikim številom izgubljenih glasov. Če pa je stopnja pravičnega predstavništva visoka, bo družba pridobila moč, da lahko resnično sodeluje na vsakih volitvah in volivca ne rabi skrbeti, da bo zapravil svoj glas, če bo volil za manjšo stranko. Takšna svoboda privede do večjega zaupanja v demokratične institucije, ki jih lahko ljudje znotraj takšnega sistema brez ovir uporabijo.

Visoka stopnja pravičnega predstavništva k večji stopnji demokratičnosti pripomore v številnih pogledih. Manjše število izgubljenih glasov pomeni, da bodo volivci vladi bolj zaupali, saj obstaja večja možnost, da so se vanjo uvrstili njihovi predstavniki. Odprava taktičnega glasovanja, ki je vezano na prenizko stopnjo pravičnega predstavništva, pa bi prav tako ponudila volivcu možnost, da izbere tisto stranko, ki ga resnično predstavlja. Volivca prav tako ne bi bilo treba skrbeti, kaj volijo njegovi sosedi. Visoka stopnja pravičnega predstavništva pa prav tako zagotavlja, da je v parlamentu predstavljen kar se da širok del družbe, ki četudi šibkejši od večjih političnih strank vseeno zasluži svoj glas pri vodstvu te družbe. Več o tem lahko najdete v diskusiji.

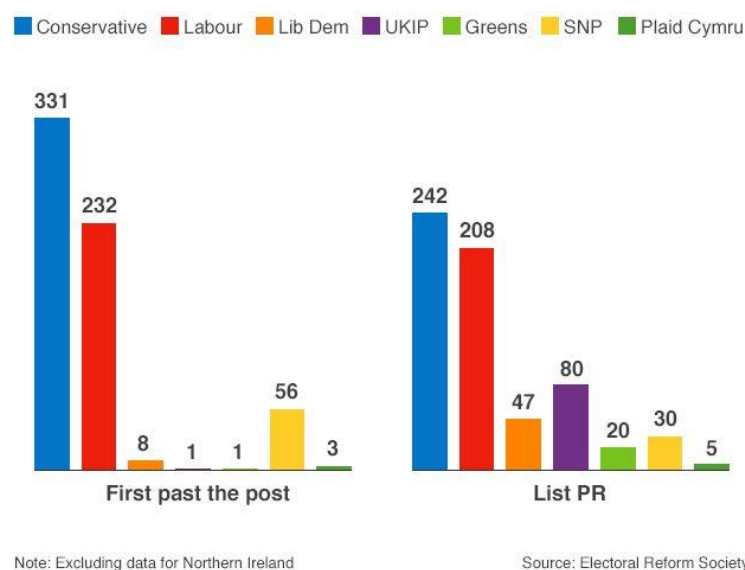
V raziskovalni nalogi bom poskušal najti sistem, ki doseže čim višjo stopnjo pravičnega predstavništva, a obenem omogoča učinkovito delovanje vlade. Pravično predstavništvo bom ocenil na podlagi dveh glavnih kriterijev. Manjša je razlika med pridobljenimi sedeži in odstotkom glasov, ki jih je stranka prejela, večja je stopnja pravičnega predstavništva. Pri "izračunu" bom upošteval tudi delež izgubljenih glasov, ki na volitvah niso bili upoštevani. Pri analizi bom upošteval tudi druge faktorje, ki na prvi pogled niso tako očitni in tako ocenil stopnjo pravičnega predstavništva, ki ga zagotavljajo različni volilni sistemi.

2.2 Večinski volilni sistemi

Prvi moderni volilni sistem, ki se je razvil v Angliji v 13. stoletju, se je o svojih kandidatih odločal z uporabo večinskega volilnega sistema. Ta se je tekom let razširil v Severno Ameriko in celinsko Evropo ter na teh lokacijah zaznamoval mnoge demokracije.

Večinski volilni sistemi so pogosto opisani kot najpreprostejši način izbire kandidatov. Za tovrstne volilne sisteme je značilno, da je velikost volilne enote 1, kar pomeni, da se v vsaki enoti izvoli enega poslanca. V takšnem sistemu ljudje v volilni enoti volijo za posameznega kandidata, ki običajno kandidira pod okriljem stranke (lahko je tudi neodvisno kandidat).

Večinski volilni sistem je na grobo razdeljen na enokrožnega in dvokrožnega. Enokrožni volilni sistem (Ang. »First past the post«) je trenutno najbolj uporabljen volilni sistem na planetu. Pojavi se v že omenjeni Veliki Britaniji, v ZDA, Indiji in Južni Afriki. Država je v takšnem sistemu razdeljena na volilne enote v katerih so izvoljeni poslanci po principu »Winner takes it all« (zmagovalec vzame vse). Zmaga kandidat, ki je v enoti dosegel največ glasov (tudi, če ni dosegel 50 odstotkov) in je izbran kot edini predstavnik enote. Zato se sistem pogosto poimenuje tudi sistem relativne večine. (Po Grad, 2004) Sistem bo tako v mnogih primerih pripeljal do neprimernih rezultatov in močno favorizira večje stranke. Takšen sistem močno otežuje delovanje manjših strank, kar v večini primerov privede do dvostrankarske države, saj manjše stranke počasi izginejo, obdržita se le dve največji. To lahko vidimo v večini držav, ki uporabljajo takšen sistem, npr. v Veliki Britaniji kjer je na volitvah v letu 2015 konservativna stranka osvojila zgolj 37 odstotkov glasov, a kljub temu dobila 51 odstotkov vseh sedežev v parlamentu in si zagotovila stabilno večino (prikazano spodaj). (Po Election 2015, 9.5.2015)

Slika 1: Rezultati angleških volitev v letu 2015. Na desnem grafu je prikazan delež glasov, na levem število sedežev. Manjše stranke so dobile veliko manj sedežev, kakor pa glasov, kar pa ne drži za večji stranki. (spletni vir)

Sistem absolutne večine poskuša rešiti ta problem z drugim krogom volitev, ki se izvedejo v primeru, da noben od kandidatov ne prejme večine glasov. Drugi krog volitev se izvede, če nobena stranka oz. kandidat ni dosegel večine v prvem krogu. V njem se za mandat potegujeta le dve največji stranki oz. stranke, ki so presegle določeno št. glasov (npr. 12,5 odstotkov v Franciji). Sistem sicer omili določene probleme, ki jih prinese sistem relativne večine, a še

vedno močno omeji volivčevo izbiro in ohranja moč večjih strank. Takšen sistem med drugim za izvolitev predsednika države uporabljajmo tudi pri nas. (Po Grad, 2004)

Absolutni sistem volivcem nudi možnost, da ne volijo zgolj za stranke, ampak tudi kandidata, ki ga podpirajo. Ta je posledično bolj vezan na svojo volilno bazo in čuti večji pritisk, da izpolni svoje politične obljube; nekaj kar je v času, ko se ljudem politiki zdijo vedno bolj odtujeni izredno pomembno. *Žal pa absolutni volilni sistem onemogoči oz. oteži delovanje manjših strank, ki prav tako postanejo žrtev taktičnega glasovanja in v večini primerov pretvori državo v dvostrankarski sistem, kjer je volivčeva odločitev izredno omejena in je stopnja pravičnega predstavništva v večini primerov majhna. (Po Toplak, 2000)* Kot dokaz zato lahko pogledamo zgoraj prikazane volitve v Veliki Britaniji, kjer je konservativna stranka pod vodstvom Davida Camerona osvojila zgolj 36.8 odstotkov glasov in si kljub temu zagotovila stabilno večino. Podobni rezultati niso v Veliki Britaniji nič posebnega (v VB. stranke skoraj vedno vladajo brez koalicij, saj največja stranka prevzame večino mandatov. V zadnjih 88 letih nobena od teh strank ni pridobila nad 50 odstotkov glasov na splošnih volitvah) in dokazujejo, da večinski sistemi ne poskrbijo za zadovoljivo stopnjo pravičnega predstavništva. (Po Grad, 2004)

2.3 Alternativno glasovanje

Alternativno glasovanje je sistem glasovanja uporabljen v Avstraliji. *Omogoča volivcem, da znotraj večinskega sistema preferenčno oštevilči kandidate in tako razreši taktično glasovanje, saj lahko volivci volijo za kogar želijo (Method of voting, b. d.).* Sistem je izredno zanimiv, a ni primeren za dvig pravičnega predstavništva v Sloveniji in ga zato ne bom podrobneje analiziral.

YOU MAY VOTE IN ONE OF TWO WAYS

Either:

Above the line
By placing the single figure 1 in one and only one of these squares to indicate the voting ticket you wish to adopt as your vote

A ☐ AUSTRALIAN LABOR PARTY	or	B ☐ AUSTRALIAN DEMOCRATS	or	C ☐ THE GREENS	or	D ☐ LIBERAL
---	----	---	----	---	----	--

Or:

Below the line
By placing the numbers 1 to 9 in the order of your preference

A AUSTRALIAN LABOR PARTY ☐ LUNDY Kate Alexandra AUSTRALIAN LABOR PARTY ☐ MATHEWS David AUSTRALIAN LABOR PARTY	B AUSTRALIAN DEMOCRATS ☐ CHURCHILL Darren Mark AUSTRALIAN DEMOCRATS ☐ DAVID Anthony John AUSTRALIAN DEMOCRATS	C THE GREENS ☐ HATFIELD DODDS Lin THE GREENS ☐ PARRIS Hannah THE GREENS	D LIBERAL ☐ HUMPHRIES Gary LIBERAL ☐ WATTS Matthew LIBERAL	Ungrouped ☐ GLYNN John INDEPENDENT
--	--	--	---	--

 AEC
Australian Electoral Commission

Slika 2: Primer avstralskega volilnega kartončka iz leta 2010. Kot vidite imajo volivci na izbiro dva načina glasovanja. Lahko oštevilčijo stranke, ki kandidirajo v njihovi okrajni enoti 1-4 (zgoraj) ali pa oštevilčijo kandidate iz posameznih strank 1-9 (spodaj). (spletni vir)

2.4 Proporcionalni volilni sistemi

2.4.1 Sistem strankarskih list

Sistem strankarskih list je vrsta proporcionalnega volilnega sistema, ki je najpogostejše uporabljena vrsta proporcionalnega volilnega sistema. Uporabljen je tudi v Sloveniji. Zanj v prvi vrsti velja, da imajo volivci možnost izbirati med listami kandidatov, oz. bolj natančno povedano med listami političnih strank, ki nato določijo svoje poslance na strankarski listi. Lista kandidatov, ki jo stranka oblikuje pred volitvami, je uporabljena za določevanje mandatov. Če je stranka prejela dovolj glasov za enega poslanca, bo stolček dobil prvi kandidat na listi, če dva potem prva dva kandidata itd. Dandanes številne države uporabljajo različne elemente, ki omogočajo volivcu, da poseže v ta proces in sam izbere svojega predstavnika z liste.

*V zvezi s proporcionalnimi volilnimi sistemi moramo biti še posebej pozorni na določene elemente, ki zaznamujejo vsakega posebej. To je **zgradba volilnih enot, volilne formule, volilni***

prag in struktura glasovanja. Vsi ti elementi predstavljajo pomemben faktor v delovanju proporcionalnega volilnega sistema in jih bom zato na splošno opisal (Po Krašovec, 2007).

VOLILNE ENOTE so za razliko od večinskih sistemov, kjer je velikost vsake volilne enote 1 (ena volilna enota izvoli enega predstavnika), v proporcionalnih sistemih bolj razširjene in inkluzivne. Akademiki na tem področju simbolično poudarjajo, da je znotraj proporcionalnega sistema minimalno število poslancev na volilno enoto 5. Večje je število poslancev, ki jih lahko volilna enota voli, bolj proporcionalni je sistem. Seveda se ti mandati, v nasprotju z večinskim sistemom, proporcionalno razdelijo med strankami, ki se zanje potegujejo. V skrajnem (a ne tako redko uporabljenem) primeru je celotna država ena volilna enota, v kateri se voli enako število mandatov kot je sedežev v poslanskem telesu. Dober primer takšnega sistema sta Nizozemska in Slovaška, kjer se v eni volilni enoti (celotni državi) voli 150 poslancev. (Po Krašovec, 2007)

VOLILNE FORMULE so ena najpomembnejših (in najzahtevnejših) faktorjev pri proporcionalnih volitvah. Volilna formula je matematična formula, ki določa, kako se bodo glasovi na volitvah prezrcalili v predstavnike v parlamentu. Glavni skupini volilnih formul sta **formula največjega povprečja** in **formula največjih ostankov**.

Formula največjega povprečja se uporablja bistveno pogosteje kot formula največjih ostankov in njeno temeljno načelo je, da se glasovi, dobljeni za posamezne liste, delijo z nizom števil, dokler niso razdeljeni vsi mandati oz. sedeži. To pomeni, da se število glasov vsake liste deli najprej s številom 1, nato 2, nato s 3 ... do števila mandatov, ki se v volilni enoti razdelijo. Ko so na podlagi uporabe te matematične formule glasovi za posamezno listo že razdeljeni, se po velikosti od največjega do najmanjšega izloči toliko števil, kolikor je potrebno razdeliti mandatov v volilni enoti, in tem listam se dodelijo mandati. (Krašovec, 2007) Dandanes so najpogosteje uporabljajo **d'Hondtova formula**, za katero je značilno, da podpira večje stranke. Podobni sta tudi **Saint-Laguëjeva formula**, ki zmanjša prednost večjih strank in **Modificirana Saint-Laguëjeva formula**, ki oteži vstop manjših strank v parlament. Na spodnji sliki so za lažjo predstavo prikazani rezultati volitev pod različnimi volilnimi formulami. (Po Krašovec, 2007)

Št. dobljenih glasov	Modri 57.000	Beli 26.000	Rdeči 25.950	Zeleni 12.000	Rumeni 6.010	Vijolični 3.050
D'Hondtova formula						
deljitelji						
1	57.000 (A)	26.000 (C)	25.950 (D)	12.000 (I)	6.010	3.050
2	28.500 (B)	13.000 (G)	12.975 (H)	6.000		
3	19.000 (E)	8.667 (I)	8.650			
4	14.250 (F)	6.500				
5	11.400 (J)					
6	9.500 (K)					
7	8.143					
št. dobljenih sedežev	6	3	2	1	0	0
Saint-Laguëjeva formula						
deljitelji						
1	57.000 (A)	26.000 (B)	25.950 (C)	12.000 (E)	6.010 (K)	3.050
3	19.000 (D)	8.667 (G)	8.650 (H)	4.000	2.000	
5	11.400 (F)	5.200 (I)	5.190			
7	8.143 (J)	3.714				
9	6.333 (L)					
11	5.182					
št. dobljenih sedežev	5	3	2	1	1	0
Modificirana Saint-Laguëjeva formula						
deljitelji						
1,4	40.714 (A)	18.571 (C)	18.536 (D)	8.571 (H)	4.293	2.179
3	19.000 (B)	8.667 (F)	8.650 (G)	4.000		
5	11.400 (E)	5.200 (K)	5.190 (I)			
7	8.143 (J)	3.714	3.707			
9	6.333 (L)					
11	5.182					
št. dobljenih sedežev	5	3	3	1	0	0

Slika 3: Različni izidi volitev pod različnimi volilnimi formulami. (Krašovec, 2007)

Formula največjih ostankov ali volilne kvote je lahko najlažje opisana prav s pojmom volilne kvote. Pred volitvami je izračunano, koliko glasov potrebuje stranka za en mandat (število vseh glasov deljeno s številom mandatov). Stranka dobi toliko mandatov, kot je uspešno presegla volilno kvoto. Sistem pa na ta način ne more razdeliti vseh mandatov in za razdelitev slednjih najpogosteje uporabi formulo največjega ostanka. Pod to skupino štejemo dve glavni podvrsti, **Harejevo kvoto**, ki deli število glasov s številom vseh mandatov ($50.000 \text{ glasov} - 5 \text{ sedežev} = \text{volilna kvota je } 10.000 \text{ glasov}$), in **Droopovo kvoto**, ki jo dobimo tako, da vse glasove delimo s številom mandatov in tem prištejemo $+ 1$ ($50.000 \text{ glasov} - 5 \text{ sedežev} (+ 1) = \text{volilna kvota je } 8.334 \text{ glasov}$). Uporaba te formule pa, kot sem že prej omenil, privede do ostanka glasov. To so glasovi, s katerimi stranka preseže volilno kvoto in se zato ne bi upoštevali pri delitvi mandatov (če je volilna kvota 1000 in je stranka prejela 1003 glasov, dobi en mandat, trije glasovi pa »ostanejo«). To privede do ostanka mandatov, ki se potem razdelijo tistim strankam, ki so prejele največ »odvečnih« glasov. (Po Krašovec, 2007)

VOLILNI PRAG je eden od glavnih mehanizmov, ki proporcionalnim sistemom omogoča kreiranje stabilnih vlad, saj do neke mere omeji število strank, ki lahko vstopijo v parlament. Posledično pa jih naredi tudi manj proporcionalne in inkluzivne ter pošlje jasno in odkrito sporočilo, da manjše oziroma marginalne stranke niso prepoznane kot primerni igralci v parlamentarni igri. Volilni prag lahko definiramo kot odstotek glasov, ki jih mora strankarska lista doseči, da vstopi v proces razdelitve mandatov. Višina volilnega praga variira od 0,67 odstotka na Nizozemskem, kjer imajo v parlamentu posledično 17 različnih strank (2023), do 7 odstotkov v Turčiji, kjer jih je posledično zgolj 5. Volilni prag se lahko tudi stopnjuje, če skupno kandidira koalicija strank. (Po Krašovec, 2007)

Glavni problem, ki ga ustvari volilni prag, so tako imenovani **izgubljeni glasovi**, ki so namenjeni manjšim strankam. Te se zaradi volilnega praga ne prebijejo v parlament in »izgubijo« vse svoje glasove ter so razlog, da tudi pri proporcionalnih volitvah večje stranke običajno prejmejo več sedežev, kot bi jih procentualno gledano morale (kot primer si lahko pogledate analizo slovenskih parlamentarnih volitev iz leta 2022, opisano v tretjem poglavju). To je po mojem mnenju eno glavnih dejstev, ki proporcionalnim sistemom, katerih namen je drugače kar se da natančno zrcaliti voljo ljudstva, zbije stopnjo pravičnega predstavnštva in jih glede na višino volilnega praga naredi manj demokratične. Skrajne situacije, kot tista, ki sem jo opisal v uvodu (turške volitve leta 2015), vržejo še slabšo luč na celotno problematiko. A nizek volilni prag ne zagotavlja nizkega števila izgubljenih glasov. Kot primer tega si lahko ogledamo ruske volitve v letu 1995, kjer je kljub relativno nizkemu volilnemu pragu (5 odstotkov) 40 strank ostalo pod njim. Posledično nobena od teh strank, ki so skupno dosegle 49,5 odstotka glasov, ni dobila mandata. (Po Krašovec, 2007) Kar pa je pomembno poudariti, je, da volilni prag poveča učinkovitost delovanja vlade. Vlado je z visokim volilnim pragom oz. malim številom strank tudi mnogo lažje sestaviti. Zato v državah z večinskim volilnim sistemom, kjer je volilni prag v resnici večina glasov in sta v parlamentu praviloma zgolj dve stranki, izid volitev takoj jasen in oblast predana zgolj eni stranki.

STRUKTURA GLASOVANJA določa, na kateri način lahko volivci izberejo svoje predstavnike. Je še posebej pomemben faktor pri proporcionalnih sistemih, pri katerih drugače ne voliš za posameznega kandidata. V grobem poznamo dve strukturi glasovanja, t. i. **zaprte liste**, kjer lahko volivec voli zgolj za strankarsko listo in nima vpliva na to, kako slednja **določi kandidate**, in **odprte liste oz. preferenčno glasovanje**, kjer ima volivec možnost izbrati posamezne kandidate znotraj liste. Slednjega je predvsem v želji, da bi bilo glasovanje bolj

osebno, v zadnjih letih začelo uporabljati vse več držav (med drugim tudi na lokalnih volitvah v Sloveniji). Manj preferenčnih glasov kandidat potrebuje za premik na listi, bolj odprta naj bi bila lista. Kako je to v praksi izvedeno, variira od države do države. *Najbolj odprte liste naj bi imeli v Luksemburgu in Švici, kjer dobijo volivci več glasov in lahko volijo na tri različne načine. Oddajo vse svoje glasove eni list (glasovi se med kandidati razporedijo enakomerno), oddajo svoje glasove specifičnemu kandidatu znotraj liste ali pa jih razporedijo med različne kandidate z različnih list. Takšen sistem se poimenuje s terminom panaširanje, a zdaleč ni edini način odprtega glasovanja. V Belgiji na primer imajo volivci možnost izbrati strankarsko listo in nato v njej označiti zgolj enega kandidata. Za lažjo predstavo, je spodaj prikazan primer volilnih kartončkov (brez imen strank in kandidatov) iz Belgije in Luksemburga. (Po Krašovec, 2007)*

The image shows two ballot forms side-by-side. The left form is from Luxembourg and the right form is from Belgium.

Luxembourg Ballot (Left): It features a header with text in French and German. Below the header are four columns of ballot boxes, numbered 1 to 4. Each column has a small box at the top for a signature and a larger grid of boxes below for marking preferences. The French text includes 'Election de députés', '1re, 2me, 3me ou 4me circonscription électorale', and 'Election de conseillers dans la commune de...'. The German text includes 'Wahl von Abgeordneten', '1., 2., 3. oder 4. Wahlbezirk', and 'Wahl von Gemeinderäten in der Gemeinde von...'.

Belgium Ballot (Right): It has a header with 'Arrondissement' and 'Election de députés'. Below the header are four columns of ballot boxes, numbered 1 to 4. Each column has a small box at the top for a signature and a larger grid of boxes below for marking preferences. The French text includes 'Arrondissement', 'Election de députés', and 'Election de conseillers dans la commune de...'.

Slika 4: Glasovnica iz Luksemburga (leva stran) in iz Belgije (desna stran). Volivci v Belgiji imajo možnost izbrati strankarsko listo in na njej označiti kandidata, med tem ko lahko volivci v Luksemburgu volijo več kandidatov istočasno in celo predajo dva glasova enemu kandidatu. (Krašovec, 2007)

2.5 Sistem enega prenosljivega glasu

Sistem enega prenosljivega glasu je sistem, ki ga mnogi strokovnjaki opisujejo kot učinkovit proporcionalni sistem, ki hkrati ohrani osebno povezavo med volivci in njihovimi predstavniki. Sistem je uporabljen v plurinominalnih volilnih enotah, znotraj katerih volivci volijo predstavnike za predstavniško telo. To volivcem omogoča, da znotraj proporcionalnega sistema obdržijo veliko svobodo izbire kandidatov. *Bistvo tega volilnega sistema je, da imajo volivci več kot en glas in lahko slednjega znotraj volilne enote razdelijo po preferencah (od najljubšega, ki ga označijo z 1, z 2 drugega njihovega favoriziranega kandidata in tako naprej tolikokrat, kot je ponujenih mandatov v volilni enoti) in tako zagotovijo, da se glasovi, ki so presegli volilno kvoto razporedijo pravično (glej Volilne formule zgoraj). Glede volilne kvote se ta v sistemu enega prenosljivega glasu določa z uporabo Droopove kvote (opisano zgoraj).* (Po Krašovec, 2007)

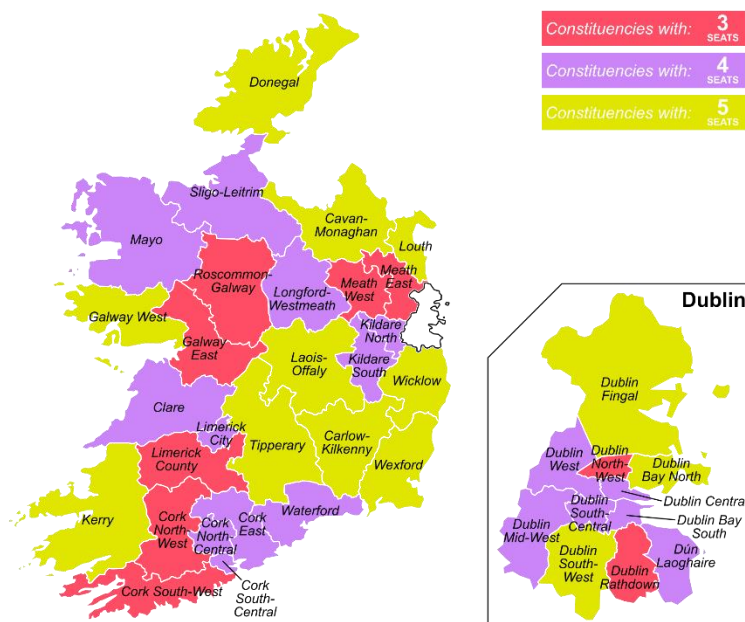
Če je na primer v volilni enoti oddanih 100.000 glasov in so v njej na voljo štirje mandati, je Droopova kvota 20.001 glasov ($100.000 : 5 = 20.000 + 1 = 20.001$ glasov za podelitev enega mandata). Vsak kandidat, ki dobi vsaj 20.001 glas je izvoljen, presežek glasov pa se razporedi med ostale kandidate na podlagi drugih preferenc. Če na tej točki še vedno nismo razdelili vseh mandatov, sistem odstrani kandidata, ki je prejel najmanj glasov in po podobnem sistemu razporedi njegove glasove. Ta postopek odstranjevanja manjših kandidatov se ponovi tolikokrat, da so vsi mandati dodeljeni. (Po Krašovec, 2007)

Poleg tega je za izvedbo pravičnih volitev potrebno prevzeti še nekaj dodatnih pravil. Če bi presežek glasov kandidatov, ki so mandat že osvojili (ali tistega, ki ima najmanj glasov in ga želimo izločiti), preprosto razdelili na volivčevo drugo izbiro, dokler ta ne doseže volilne kvote, bi bil rezultat odvisen od vrstnega reda, v katerem smo šteli glasovnice. Ta postopek je zato lahko dokaj hitro izrabljen in zato sistem enega prenosljivega glasu uporabi nekaj kompleksnejših matematičnih operacij, ki zagotavljajo pravično razdelitev glasov. Te je najlažje prikazati s spodaj navedenim primerom.

»Če je volilna kvota 10.000 in je kandidat A (s prvimi preferencami) dobil 15.000 glasov, je izvoljen, presežek njegovih glasov pa je 5.000. Če bi bilo teh 5.000 glasov preprosto razdeljeno kandidatom, ki so bili označeni kot drugi preferenčni kandidati na glasovnicah, kjer je bil A označen kot prva preferenca, bi bila delitev glasov odvisna zgolj od vrstnega reda pregleda glasovnic (če štejemo samo odvečne glasovnice in ne tiste, ki jih je »uporabil« kandidat A). Zaradi navedenega so glasovi za vse kandidate, ki so bili označeni kot druga preferenca na vseh

15.000 glasovnicah, na katerem je bila prva izbira kandidat A, pomnoženi s 5.000 (št. preseženih glasov kandidata A), rezultat pa se nato deli s 15.000. Tako sistem zagotavlja pravično razdelitev glasov.« (Krašovec, 2007, str. 89)

Sistem enega prenosljivega glasu minimizira število izgubljenih glasov, omogoča volivcu, da voli za posameznega kandidata (oz. kandidate), ker tako kot v večinskem sistemu osebno poveže slednjega z njegovo volilno bazo in zagotavlja izredno natančno proporcionalnost različnih delov družbe. Praktični dokaz vsega tega lahko najdemo na Irskem, ki je ena redkih držav, ki uporablja ta volilni sistem. Analiza irskih volitev iz 2020 pokaže, kako uspešno sistem enega prenosljivega glasu zagotavlja stopnjo pravičnega predstavnštva.

Slika 5: Prikaz irskih volilnih enot in za koliko mandatov se v njih potegujejo kandidati. Prevod: rdeče – trije mandati, vijolično – štirje mandati in rumeno – pet mandatov. (spletni vir)

Irska je ena redkih držav, ki je z velikim uspehom »posvojila« sistem enega prenosljivega glasu kot svoj uradni volilni sistem. Irska izvede volitve za spodnjo hišo parlamenta, *Dáil*, vsaka štiri leta. Kandidati se potegujejo za 160 mandatov, ki so razdeljeni po različnih volilnih enotah (prikazano zgoraj – slika 10). Mandat je osvojen s presežkom volilne kvote, ki je postavljena v vsaki volilni enoti. Kandidira lahko vsak državljani, star vsaj 21 let, ki ga podpira politična stranka, ali pa zbere zadostno število podpisov in kandidira kot neodvisni kandidat (2 %). (Po

Ireland's PR-STV election system, 5.8.2022 in PR-STV election ballot paper Ireland, 7.3.2018).

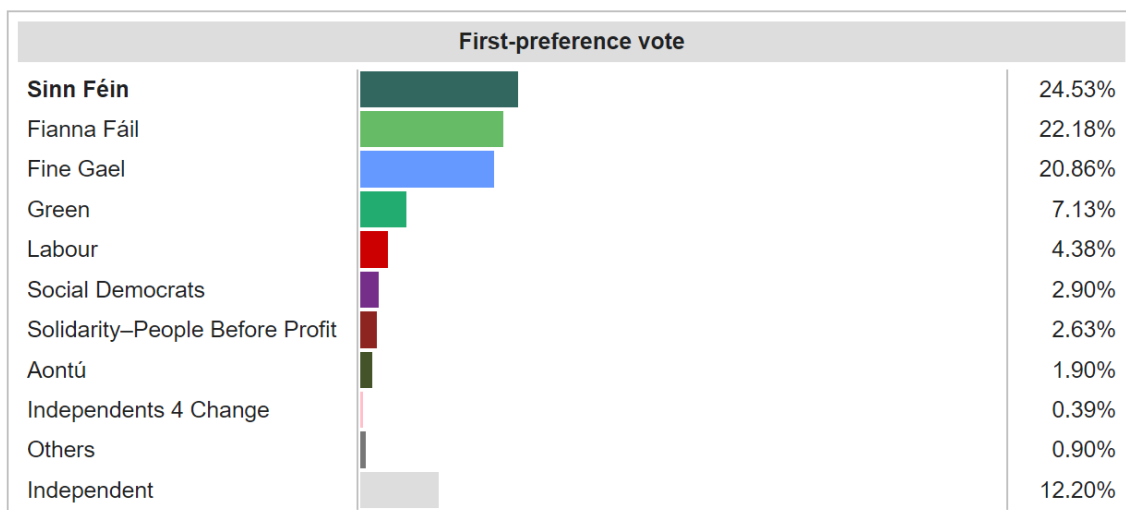
Volitve potekajo po zgoraj opisanem sistemu in dajo volivcem številne prednosti:

- glasovi se ne morejo izgubiti, volivec bo prej ali slej oštevilčil kandidata, ki je dejansko osvojil mandat;
- izniči učinek taktičnega glasovanja, saj volivca ni potrebno skrbeti, ali bo njegova prva izbira presegla parlamentarni prag;
- volivec lahko neposredno izbira predstavnike kot ljudi in ne voli zgolj politične stranke;
- zmanjša strankarsko moč;
- iz ene stranke lahko kandidira več kandidatov, ki med seboj konkurirajo za glasove;
- poslanci so vezani na obljube, ki so jih med volitvami dali volivcem in
- sistem zagotavlja veliko mero proporcionalnosti (analiza volitev spodaj).

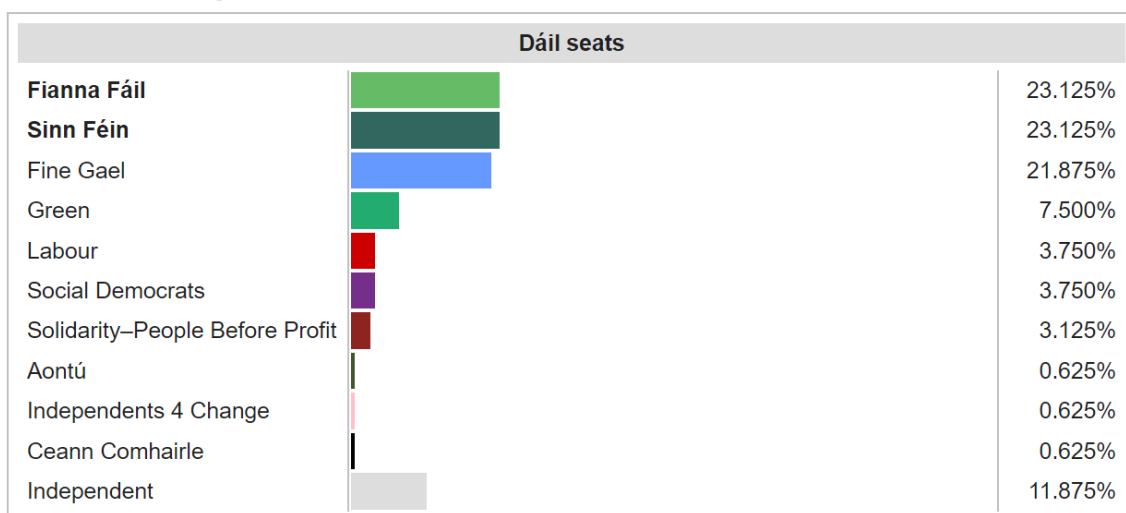
Pred analizo pravičnega predstavnštva na irskih volitvah je potrebno poudariti, da so volilne enote v preteklosti ponujale še več mandator, kar je dodatno spustilo volilno kvoto in omogočilo še večjo stopnjo proporcionalnosti. To je nekaj, kar bi bilo po mojem mnenju, če želimo kot rešitev za večanje pravičnega predstavnštva, predlagati volilni sistem, podoben irskemu, potrebno razširiti in zagotoviti večjo proporcionalnost (spomnite se poglavja o volilnih enotah – več kot je v njih ponujenih mandator, večja je proporcionalnost). Trije ponujeni mandati, kljub temu da ponujajo dobro stopnjo proporcionalnosti na Irskem, po mojem mnenju zdaleč niso dovolj.

Na spodnjem grafu (slika 11) je prikazana razlika med prejetimi glasovi in prejetimi mandati. Ta v večini primerov odstopa manj kot en odstotek. To je neprimerljivo s sistemom, ki ga uporabljamo v Sloveniji, kjer je na parlamentarnih volitvah v letu 2022 največja stranka, *Gibanje Svoboda* prejela 34,45 % glasov in kar 45,6 % sedežev (več kot 10 odstotna razlika). (Volitve v DZ 2022. b. d.) Bolje se Irski volilni sistem izkaže tudi, ko pride do t. i. izgubljenih glasov. *Skupno so stranke, ki niso prejele mandata prejele 0,8 odstotka glasov* (Po Election 2020, b. d.), kar je za volilne sisteme na splošno izredno nizko (v Sloveniji v povprečju »izgubimo« 12 odstotkov glasov). Podobne rezultate vidimo pri večini irskih volitev od leta 1922 dalje in nam dokazujejo, da irski volilni sistem resnično zagotavlja izredno stopnjo pravičnega predstavnštva.

Voting summary

Seats summary

Slika 6: Razmerje med prejetimi glasovi (označenimi kot prva izbira) in sedeži, ki jih je stranka prejela, volitve na Irskem, 2020. (spletni vir)

2.5.1 Kritika sistema enega prenosljivega glasu

Kot je prikazano zgoraj, je sistem enega prenosljivega glasu odličen pri zagotavljanju pravičnega predstavništva in razširi moč volivcev, ki imajo nad volilnim procesom mnogo več nadzora kot v drugih volilnih sistemih. Kljub temu se najdejo kritiki sistema, ki poudarjajo predvsem dve njegovi pomanjkljivosti. *To sta predvsem kompleksnost sistema za volivce in spopadi znotraj posameznih političnih strank. Sistem uporablja številne in izredno kompleksne matematične formule, ki so še posebej v času pred računalniki privedle do številnih zapletov. Sistem je prav tako obsojen kot težak za volivca samega, saj ga morda ne pozna do potankosti*

in je zmeden zaradi števila kandidatov, ki jih mora izbrati. Kot protiargument lahko uporabimo dejstvo, da lahko volivec preprosto označi svojega najljubšega kandidata in pusti preostanek pole prazen (s tem sicer ogroža svoj glas, a je vseeno možna opcija za manj informirane volivce) in to, da je odstotek neveljavnih glasovnic oz. glasovnic, ki so narobe izpolnjene, v povprečju nižji kot v Sloveniji (v 2020 je bilo neveljavnih glasovnic na Irskem okoli 0,8 odstotka, medtem ko jih je bilo v Sloveniji 0,9 odstotka). (Po Krašovec, 2007) Tudi drugače odstotek neveljavnih glasovnic ni pretirano višji kot v ostalih volilnih sistemih in v primerjavi z izgubljenimi glasovi, ki se v naših proporcionalnih sistemih nagibajo okoli 12 odstotkov ni statistično pomemben. Drugi argument, ki ga ljudje uporabljajo proti sistemu enega prenosljivega glasu je konkurenca in spopadi znotraj političnih strank, ki jih povzroča vpliv volivcev na izvoljene kandidate. Glede tega je treba poudariti, da niso spopadi znotraj političnih strank nič nenavadnega tudi v ostalih proporcionalnih sistemih. Edina razlika je v tem, da se slednji uveljavljajo na strankarski listi, kjer se različne skupine znotraj stranke potegujejo za položaje čim bližje vrha, medtem ko v okviru sistema enega prenosljivega glasu vrstni red kandidatov določajo volivci. Poleg tega ima član stranke vedno možnost zapustiti in z drugačnim programom kandidirati kot neodvisen kandidat. (Po Krašovec, 2007)

Iz teh razlogov je sistem enega prenosljivega glasu eden od najbolj proporcionalnih volilnih sistemov, ki hkrati zagotavlja visoko stopnjo pravičnega predstavništva in ohranja močno povezavo med volivci in njihovimi predstavniki.

2.6 Mešani ali kombinirani volilni sistemi

Obstaja še tretja kategorija volilnih sistemov, ki naj bi prevzeli elemente večinskega in proporcionalnega sistema, oz. ju kombinirali. Na grobo lahko mešane volilne sisteme razdelimo na sočasen obstoj, vzporedni obstoj in sistem popravkov.

Sočasen obstoj je sistem, ki omogoča sočasni obstoj obeh sistemov. To pomeni, da so znotraj države prisotni volilni okraji, v katerih se uporablja večinski sistem, in volilni okraji, kjer se uporablja proporcionalni sistem. (Po Krašovec, 2007)

Vzporedni obstoj omogoča volivcu, da ima dva predstavnika, enega izvoljenega znotraj volilne enote, kjer se uporablja večinski sistem, in enega, ki je izvoljen z uporabo proporcionalnega sistema.

Sistem popravkov pa v nasprotju s prvima dvema sistemoma ponudi volivcu dva glasova, enega, ki deluje kot glas v večinskem sistemu, in enega, ki deluje kot glas v proporcionalnem sistemu. Nato je polovica vseh mandatov dodeljena z uporabo večinskega sistema, ostalih 50 odstotkov pa je dodeljenih na podlagi proporcionalnega sistema. Proporcionalni sistem je uporabljen zato, da regulira rezultate, ki jih je proizvedel večinski sistem. Ta sistem je v uporabi v Nemčiji. (Po Krašovec, 2007)

Če si ogledamo stopnjo pravičnega predstavnštva, ki ga ponujajo, vidimo, da so v Nemčiji (volitve leta 2021) stranke, ki niso prišle v parlament in so posledično izgubile glasove, prejele 8,31 odstotka, kar je mnogo bolje kot npr. v Sloveniji in ostalih državah, a še zmeraj ne doseže stopnje pravičnega predstavnštva, ki jo najdemo na Irskem. Vidimo lahko tudi, da rahlo favorizira večje stranke, ki so na račun strank, ki so ostale pod parlamentarnim pragom, v povprečju povečale št. mandatov za 2 odstotka (npr. SPD je prejela 25,7 odstotka glasov in 27,9 odstotka sedežev – dvig v vrednosti 2,2 odstotka). Ponovno poudarjam, da je to minimalna sprememba v primerjavi s slovenskimi volitvami, kjer je razlika med procentom glasov in odstotek sedežev za stranko Gibanje Svoboda več kot 10 odstotkov (tudi ostale stranke so pridobile več sedežev kot glasov, npr. SDS, glavna opozicijska stranka, ki je prejela 23,48 odstotkov glasov in 30 odstotkov sedežev).

2.7 Volilni sistemi in kako zagotavljajo stopnjo pravičnega predstavnštva

Različni volilni sistemi zagotavljajo različno stopnjo pravičnega predstavnštva. **Večinski sistemi** sicer ohranjajo večjo stopnjo povezanosti med volivci in predstavniki, a hkrati zadušijo manjše stranke in se tekom časa pretvorijo v dvostrankarski sistem. Poleg tega so rezultati volitev, izvedenih znotraj večinskega sistema, izredno popačeni. To lahko vidimo v primeru britanskih volitev iz leta 2015. **Alternativno glasovanje** je zagotovo izboljšana verzija večinskega sistema, ki z uporabo preferenčnega glasu do neke mere odstrani taktično glasovanje in poskrbi, da noben glas ni "izgubljen". Žal pa se sooča s podobnimi izzivi, kot jih vidimo pri ostalih večinskih sistemih. Sistem daje prednost velikim strankam in je v Avstraliji privedel do skorajšnje dvostrankarske ureditve. **Proporcionalni sistemi** so sistemi, ki upoštevajo proporcionalno predstavnost ljudstva v predstavnških telesih. Sistemi se med seboj razlikujejo v uporabi elementov večinskega sistema in višini volilnega praga. Ti elementi so vključeni v proporcionalni sistem z namenom poenostaviti, kar bi bilo drugače izredno težavna organizacija vlade. Koalicija, ki bi bila sestavljena iz 23 različnih strank, bi le s težavo zgradila

stabilno vlado, kar bi posredno škodovalo stabilnosti države. Zaradi navedenega nastanejo sistemi z 10 odstotnim volilnim pragom, ki obdržijo veliko število strank in posledično glasov izven parlamenta. Ti sistemi posledično variirajo v stopnji pravičnega predstavnštva. **Sistem enega prenosljivega glasu** izredno učinkovito združi proporcionalni in večinski sistem. Tako kot sistem alternativnega glasovanja razreši problematiko izgubljenih glasov z uvedbo preferenčnega glasovanja in zaradi svoje strukture ohrani izredno stopnjo proporcionalnosti. Ena redkih držav, ki je uspešno uvedla ta sistem, je Irska. Edini faktor, ki do neke mere zavira proporcionalnost irskega sistema, je nizko število mandatov, ki predstavlja posamezno volilno enoto. Kljub temu pa ta sistem doseže izredno visoko stopnjo pravičnega predstavnštva. **Mešani sistemi** so sistemi, ki sočasno uporabljajo proporcionalni in večinski sistem. Uporabljajo jih v Nemčiji, Franciji in na Japonskem, kjer so zagotovili mešano stopnjo pravičnega predstavnštva.

3 VOLILNI SISTEM V SLOVENIJI

3.1 Zgodovina volilnega sistema v Sloveniji

Proti koncu leta 1991 smo v Sloveniji sprejeli novo ustavo, ki je bila za razliko od tiste, sprejete v SFRJ, oblikovana po zgledu drugih sodobnih, zlasti evropskih ustav. Ta pa ob sprejemu iz pragmatičnih razlogov ni določila podrobnosti volilnega sistema in zato se je odločitev prepustila državnemu zboru, ki naj bi situacijo s podporo dveh tretjin poslancev uredil v roku enega leta. Zaradi relativno nizkega volilnega praga na volitvah v 1990 (2,5 odstotkov glasov) je bilo v parlamentu zastopanih mnogo različnih političnih strank in številni neodvisni kandidati. Ravno zato bi ideja večinskega volilnega sistema terjala oblikovanje velikih koalicijskih strank, ki pa v tem političnem okolju niso obstajale. Debata se je zato usmerila proti proporcionalnem sistemu in kako ga najbolje prilagoditi naši situaciji. Zakon o volitvah v državni zbor je bil tako zaradi potrebne dvotretjinske večine sprejet šele septembra leta 1992. Do pomladi leta 1996 je Socialdemokratska stranka (predhodnica današnje SDS) dvakrat poskusila spremeniti volilni sistem in uveljaviti večinski sistem z absolutno večino oziroma dvokrožni večinski sistem, češ da je trenutni volilni sistem varljiv, saj prepriča volivca, da formalno glasuje za človeka, ki vodi kampanjo na lokalni ravni, a v resnici svoj glas poda politični stranki. Večinski volilni sistem bi omogočil prebivalstvu, da v parlament tekom dveh krogov glasovanja pošlje predstavnika, ki pa ga lahko prav tako umakne s podporo ene tretjine volivcev v specifičnem volilnem okraju. Zakon je rezerviral dva poslanca tudi za Slovence, ki živijo v tujini. Ker zakon ni bil sprejet, je Socialdemokratska stranka zbrala zadostno število podpisov za referendum, ki je bil ob pogoju ustavnega sodišča, da se predlog o poslancih za Slovence iz tujine odstrani tudi izveden. (Po Grad, 2004)

Poleg socialdemokratov pa so referendum o spremembi volilnega sistema zahtevale še tri druge politične skupine, vsaka s svojo idejo, kako urediti volilni sistem v Sloveniji. Državni svet se je na pobudo slovenskega državnega sveta potegoval za volilni sistem bolj podoben tistemu v Nemčiji. Prva skupina 35 poslancev (potrebnih jih je bilo 30) je predlagala manjše spremembe v volilnem sistemu (še največja je bila odprava nacionalnih list). Na koncu pa se je oblikovala še druga skupina 30 poslancev, ki se je zavzemala za uvedbo preferenčnega glasovanja in postavitev Slovenije kot ene volilne enote. Predlog prve skupine poslancev je bil pred izvedbo referenduma decembra 1996 umaknjen. (Po Poročilo o izidu glasovanja na referendumu o volilnem sistemu, 20. 12. 1996) Referenduma, ki je bil sploh prvi referendum v zgodovini

samostojne Slovenije, se je udeležilo zgolj 37,9 odstotka volivcev in je proizvedel sledeče rezultate:

Za večinski volilni sistem je glasovalo 44,5 odstotka prebivalstva, za preferenčnega 26,2 odstotka, za predlog državnega sveta pa 14,4 odstotka volivcev. (Po Poročilo o izidu glasovanja na referendumu o volilnem sistemu, 20. 12. 1996)

Takšen rezultat je nastal, ker so imeli volivci možnost glasovati za vsak volilni sistem posebej in nobeden od predlogov ni dosegel želene večine 50 odstotkov. Kljub temu je ustavno sodišče dve leti kasneje razglasilo večinski volilni sistem kot zmagovalec referendumu, a slednji zaradi politične spornosti referendumu nikdar ni prišel v veljavo.

Ta politični zaplet se je nato razrešil 25. julija 2000, ko je vlada uspešno vzpostavila proporcionalni volilni sistem in ga dokončno uveljavila z dopolnitvijo 80. člena ustave. Ustavna sprememba pa je tudi nekoliko dvignila volilni prag na 4 odstotke glasov. Ustavni zakon pa je prav tako ukinil nacionalne liste. (Po Grad, 2004)

3.2 Osnova današnjega volilnega sistema

V Sloveniji imajo volilno pravico vsi posamezniki, ki so na dan volitev dosegli vsaj 18 let starosti, so državljani oz. državljanke Republike Slovenije in jim ni odvzeta poslovna sposobnost (v primeru hudih duševnih bolezni). Volitve se vedno izvedejo na dela prosti dan, vsake štiri leta. Državljan in državljanka izvolijo 90 poslancev, skoraj izključno s strankarskih list, ki bodo prihodnja štiri leta odločali o usodi Republike Slovenije in vseh njenih prebivalcev.

Slovenija je razdeljena na osem volilnih enot in dve posebni enoti, v katerih izvolijo poslanca narodnih skupnosti. Vsaka izmed osmih enot je sestavljena iz 11 volilnih okrajev in v državni zbor prispeva 11 poslancev. Volilni enoti narodnih skupnosti pa sta hkrati tudi volilni okrožji in vsaka v državni zbor prispeva enega predstavnika. Skupaj je tako izvoljenih 90 poslancev. (Po Kosmač, 1. 5. 2018 in Volitve in volilni sistem, b. d.)

V Sloveniji uporabljamo Droopovo in D'Hondtovo volilno formulo. Slovenija ima osem volilnih enot, v katerih se po Droopovi formuli določijo posamezni poslanci, nato pa se iz ostankov glasov, ki so presegli volilno kvoto, podelijo ostali mandati na državni ravni. Hipotetični primer volilne enote X, v kateri je glas oddalo 204.000 volivcev in izbiralo 11 poslancev, ima tako Droopov količnik 17.000. Stranka A, ki bi osvojila v volilni enoti 35.000 glasov, bi osvojila

dva mandata, tisoč glasov pa bi bilo "ostanka", ki se upošteva ob delitvi mandatov na ravni države. (Po Kosmač, 1. 5. 2018)

Dodatni mandati se dodelijo listam v posameznih volilnih enotah, kjer so imele največje ostanke števila glasov v razmerju do Droopovega količnika v posamezni volilni enoti. Če pa so bili v njej mandati že razdeljeni, se je mandat dodelil listi v volilni enoti, v kateri je imela lista naslednji največji ostanek glasov.

Kaj to pomeni? Če se vrnemo k praktičnemu primeru, je prej omenjena stranka A v enoti X osvojila dva mandata, recimo pa, da jih je v preostalih volilnih enotah dobila še osem, tako da je na ravni volilnih enot osvojila 10 mandatov (neposredno izvoljeni poslanci). Izračun na ravni države po D'Hondtovem sistemu pa je na primer pokazal, da je stranka osvojila 13 mandatov. Zdaj je treba zgolj stranki A dodeliti še tri dodatne mandate v volilnih enotah, kjer je imela največje "ostanke" glasov, in 13 novopečenih poslancev stranke A se lahko odpravi v parlament. (Po Kosmač, 1. 5. 2018 in Volitve in volilni sistem, b. d.)

Slika 7: Različne volilne enote v Sloveniji, v vsaki od njih je okoli 200.000 prebivalcev. Iz vsake se po Droopovi formuli izvoli 11 poslancev, ki dopolnijo volilno kvoto, preostali glasovi pa se nato po D'Hondovi metodi razdelijo na državni ravni. (spletni vir)

Pomembno je poudariti, da so mandati v Sloveniji reprezentativni (svobodni ali nevezani), kar pomeni, da poslanec v parlamentu ne predstavlja posameznih volivcev, ki so ga izvolili znotraj volilne enote, temveč narod kot celoto. Ravno zato ga volivci znotraj volilne enote ne morejo odpoklicati in je poslanec pravno neodvisen od stališč in navodil političnih strank in lahko

deluje po svojem lastnem prepričanju. Torej kljub temu, da je poslanec izvoljen znotraj volilne enote, ni vezan nanjo, temveč je odgovoren za Slovenijo na splošno. (Po Mozetič, 2002)

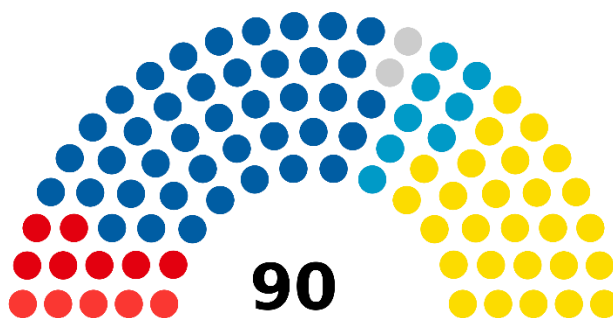
3.3 Stopnja pravičnega predstavništva – ogled preteklih volitev

Ko govorimo o stopnji pravičnega predstavništva, se osredotočamo predvsem na delež tako imenovanih izgubljenih glasov in posledično na nesorazmernosti med glasovi in sedeži, ki jih pridobijo parlamentarne stranke.

Če želimo ovrednotiti stopnjo pravičnega predstavništva, moramo pregledati rezultate preteklih volitev in jih primerjati z volitvami, izvedenimi znotraj drugih volilnih sistemov. S tem namenom bom analiziral državnozborske volitve iz let 2022, 2018 in 2014.

2022

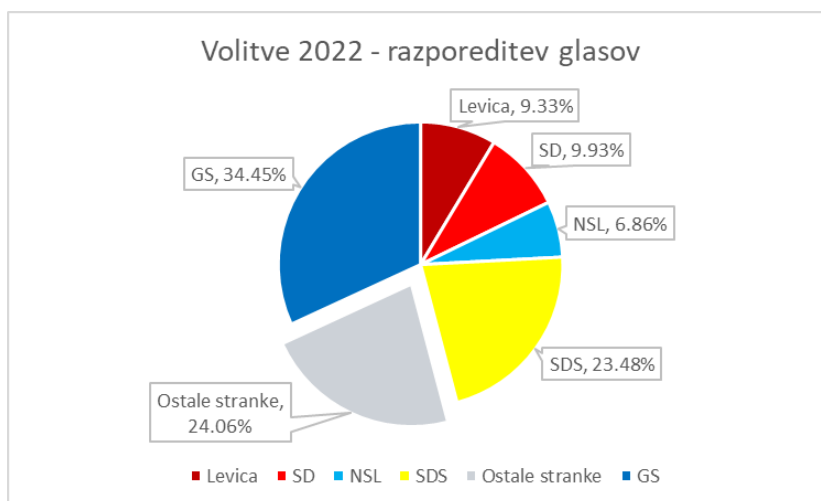
Državnozborske volitve v letu 2022 so zaznamovale izredno visoka volilna udeležba in nova stranka po imenu Gibanje Svoboda, ki je po dveh letih vladanja stranke SDS dosegla zmago in s strankama Levica in Socialni demokrati (SD) oblikovala stabilno koalicijo. *Volilna udeležba se je dvignila na visokih 70,97 odstotka, kar je najvišji delež volilne udeležbe v zadnjih dvajsetih letih. Rezultati volitev so grafično prikazani na spodnji sliki.*

Slika 8: Končni rezultat državnozborskih volitev v letu 2022. V parlament se je uvrstilo 5 strank (in dva poslanca narodnih manjšin). (spletni vir)

Največ sedežev je osvojilo Gibanje Svoboda (temno modra – 41 mandatov), na drugo mesto se je prebila stranka SDS (rumena – 27 mandatov), tretje mesto je zasedla Nova Slovenija (svetlo modra – 8 mandatov), na četrtem mestu je SD (temno rdeča – 7 mandatov) in na zadnjem mestu je stranka Levica (svetlo rdeča barva – 5 mandatov). (Po Volitve v DZ 2022, b. d.) Dodeljeni mandati pa še zdaleč niso proporcionalni s številom glasov, ki so jih prejele posamezne stranke.

Kot lahko vidite na sliki 8 so si parlamentarne stranke razdelile 90 poslanskih mest, ki zagotavljajo oblast in moč v Republiki Sloveniji. Kar bi rad poudaril, je, da parlamentarne stranke, ki jih vidite zgoraj na zgornji sliki, na zadnjih volitvah niso osvojile 100 odstotka glasu. V resnici so osvojile zgolj 75,94 odstotka vseh glasov, ostale stranke, ki zaradi volilnega praga niso osvojile nobenega mandata so skupno prejele 24,06 odstotka glasov. To razmerje je prikazano v grafu spodaj.

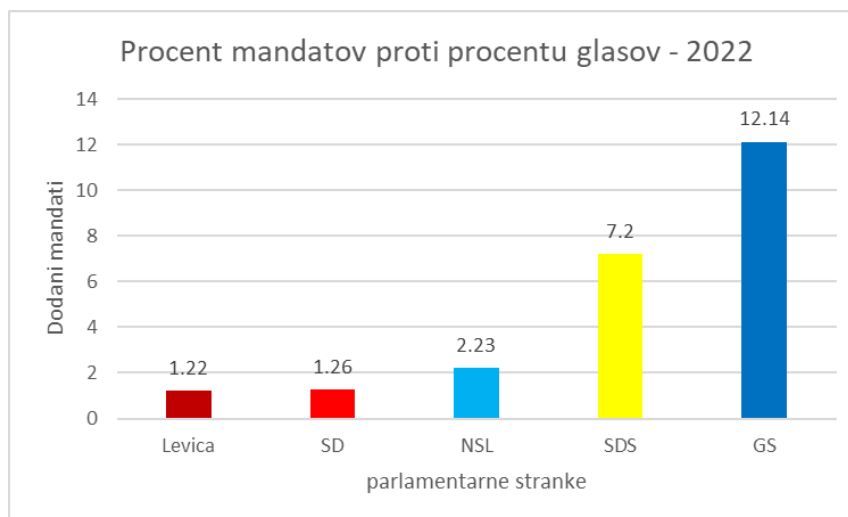
Graf 1: Prikazuje razporeditev glasov med različnimi parlamentarnimi in neparlamentarnimi strankami (Volitve v DZ 2022, b. d.).

Kot vidite je 24,06 odstotka Slovencev, ki so na volitvah volili, izgubilo svoj glas, zgolj ker so glasovali za manjšo stranko. To je, za primerjavo več glasov, kot jih je prejela stranka SDS, druga največja stranka v parlamentu. (Po Izid glasovanja, 7. 5. 2022)

To pomeni, da je skoraj četrtina Slovencev izgubila svoj glas, kar je v primerjavi z ostalimi državami, ki uporabljajo proporcionalni volilni sistem izredno visoko in kaže na nizko raven pravičnega predstavništva. Stvar postane še bolj zaskrbljujoča, če si ogledamo razmerje med prejetimi glasovi in osvojenimi mandati. Kot sem že omenil, je Gibanje Svoboda osvojilo "zgolj" 34,35 odstotka glasov in si s tem pridobili 45,6 odstotka vseh mandatov. GS je po volitvah prejelo več kot 10 odstotkov več sedežev v parlamentu v primerjavi s številom pridobljenih glasov. Podoben trend se pojavlja pri vseh parlamentarnih strankah, a slednje niso tako prekomerno zastopane kot GS. Za lažjo predstavo je spodaj prikazan graf. Procentualna razlika je izračunana z osnovno predpostavko, da je v parlamentu na voljo zgolj 88 sedežev,

saj sta dva namenjena predstavnikoma italijanske in madžarske narodne manjšine. Če bi vključili izračune za vseh 90 sedežev se rezultati nebi pretirano spremenili.

Formula izračuna (primer GS): $(41 \text{ mandatov} : 90 \text{ skupnih sedežev}) \times 100 = 45,56$ (odstotek osvojenih glasov) = 11,5 - odstotna razlika med prejetimi mandati in prejetimi glasovi.

Graf 2: Prikazuje razliko med odstotkom sedežev in odstotkom glasov, ki jih je posamezna parlamentarna stranka prejela na državnozborskih volitvah v letu 2022 (Volitve v DZ 2022, b. d.).

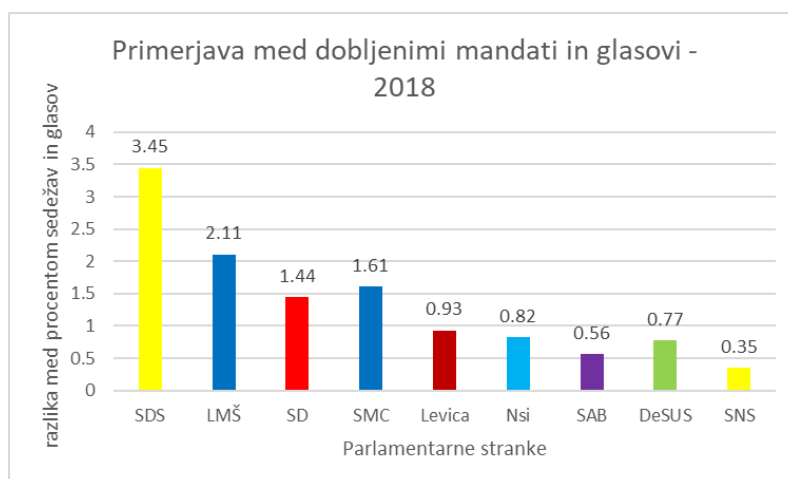
Kot je razvidno iz grafa, je največ dodatnih mandatov pridobilo Gibanje Svoboda, 12,14 odstotka več, kot so pridobili glasov, za njimi se nahaja SDS, druga največja stranka, ki je prejela dodatnih 7,2 odstotka mandatov, na tretjem mestu je Nova Slovenija z 2,23 odstotnim dvigom, na zadnjih dveh mestih se nahajata SD in Levica, obe stranki sta dobili približno odstotek več mandatov, kot glasov. Povprečen dvig deleža mandatov v primerjavi z deležem glasov, ki so ga doživele izvoljene parlamentarne stranke, je 4,81 odstotka. Ob tem ne smemo pozabiti, da takšen rezultat, kot je razvidno iz grafa, bolj pomaga večjim parlamentarnim strankam.

Državnozborske volitve iz leta 2022 nakazujejo na bolj klavarno stopnjo pravičnega predstavništva znotraj slovenskega volilnega sistema. Končni "rezultat" je 24,06 odstotka vseh glasov izgubljenih, 4,81 odstotni dvig za parlamentarne stranke in več kot 12 odstotni dvig za največjo stranko. Pomembno pa je izpostaviti, da so bile volitve v letu 2022 nekaj posebnega, saj se je zaradi političnega "spopada" med Gibanjem Svoboda in SDS zredciralo število strank v parlamentu z devet na pet strank, kar je dodatno znižalo stopnjo pravičnega predstavništva

(več strank srednje do manjše velikosti je ostalo pod parlamentarnim pragom). Zaradi tega je pomembno, da si na kratko ogledamo še izide volitev iz let 2018 in 2014.

2018

V letu 2018 so potekale državnozborske volitve. Analiziral bom le rezultate, povezane s stopnjo pravičnega predstavnštva. *Kar je potrebno vedeti, je, da so izgubljeni glasovi skupno predstavljali 12,01 odstotkov volilne baze.* (Po Predčasne volitve v Državni zbor 2018, 15. 6. 2018) Takšna razlika med volitvami v 2018 in 2022 je najverjetneje nastala zaradi velikega števila strank, ki so se prebile v parlament. V letu 2018 jih je bilo namreč devet in v 2022 zgolj pet. Teh 12,01 odstotka glasov se je tako kot v 2022 prerazporedilo med večjimi strankami. Koliko dodatnih mandatorov je prejela posamezna stranka, je prikazano spodaj. Uporabil sem enako formulo kot pri volitvah v letu 2022.

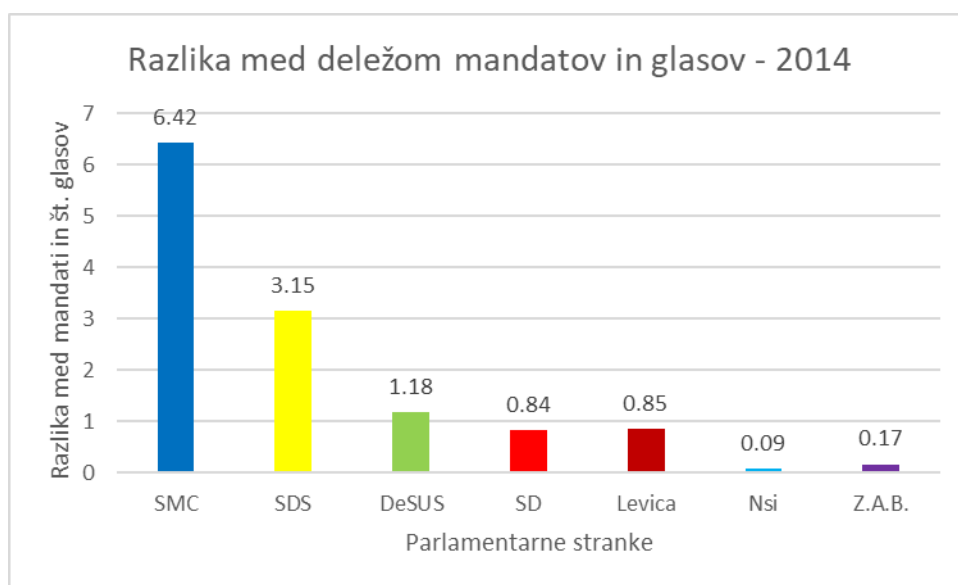
Graf 3: Prikazuje razmerje med odstotkom mandatorov in glasov, ki jih je stranka prejela na volitvah v letu 2018 stranke so razvrščene po številu prejetih glasov (Predčasne volitve v Državni zbor 2018, 15. 6. 2018).

Tudi na teh volitvah lahko opazimo dvig pri vseh parlamentarnih strankah, le da je tu zaradi večjega števila strank bolj razporejen. Skupno so parlamentarne stranke povečale delež svojih sedežev za 12,01 odstotka, kar je natanko toliko, kot smo imeli izgubljenih glasov. Tudi tukaj je prikazano, da so večje stranke prejele več mandatorov v primerjavi z manjšimi strankami (SDS je povečala število svojih mandatorov za 3,45 odstotka, medtem, ko se je število mandatorov za stranko SNS povečal zgolj za 0,35 odstotka). Višje število glasov ne pomeni, da bo stranka nujno prejela več mandatorov v primerjavi z glasovi (npr. DeSUS je prejel manj glasov, a je kljub temu "prehitel" SAB glede razmerja med osvojenimi mandati in pridobljenimi glasovi). To se

zgodí, ker stranki osvojita enako število mandatov, a prva stranka osvoji nekoliko več glasov kot druga. To potem zniža njen končni rezultat v primerjavi z drugo stranko in privede do takega rezultata. Povprečno so si parlamentarne stranke povečale število glasov za 1,34 odstotka. Stopnja pravičnega predstavništva je višja kot na volitvah v letu 2022, predvsem zaradi večjega števila strank, ki so se prebile v parlament in s seboj prinesle več glasov.

2014

Na volitvah v letu 2014 so izgubljeni glasovi predstavljali 12,7 odstotka volilne baze. V parlament se je prebilo 7 strank. (Po Predčasne volitve v Državni zbor 2014, 13. 6. 2014) Spodaj prikazan graf prikazuje dodatne mandate, ki so jih prejele posamezne parlamentarne stranke.

Graf 4: Prikazuje razmerje med odstotkom pridobljenih mandatov in pridobljenih glasov za različne parlamentarne stranke po državnozborskih volitvah v letu 2014 (Predčasne volitve v Državni zbor 2014, 13. 6. 2014).

Povprečno so si parlamentarne stranke izboljšale svoj položaj za 1,81 odstotka, največja stranka, SMC, pa je povečala število svojih mandatov v primerjavi s prejetimi glasovi za 6,42 odstotka. Kot vidimo so izgubljeni glasovi zaradi večjega števila strank v obeh primerih bolj razdeljeni. Kljub temu da je število izgubljenih glasov na obeh volitvah (2018 in 2014)

približno enako je zaradi večjega števila strank, ki so v letu 2018 prestopile parlamentarni prag, povprečen dvig mandatov v primerjavi s pridobljenimi glasovi v letu 2014 višji.

3.4 Analiza in primerjava z drugimi sistemi

Kot je razvidno iz zgoraj prikazanih podatkov se je na zadnjih treh parlamentarnih volitvah povprečno izgubilo 16,26 odstotka glasov. To je tudi skupna vrednost za katero so se parlamentarne stranke kot celota okoristile zaradi volilnega praga in z njegovo pomočjo pobrale več mandatov. Število izgubljenih glasov je močno odvisno od števila strank, ki se uspešno prebijejo v parlament, in se močno poveča, če več srednje velikih strank ostane pod parlamentarnim pragom. Pomembno je tudi poudariti, da večje število parlamentarnih strank naznanja bolj pravično prerazporeditev izgubljenih glasov, ki pa kljub temu favorizirajo večje stranke.

Če želimo oceniti stopnjo pravičnega predstavništva v našem volilnem sistemu, ga moramo primerjati z ostalimi obdelanimi volilnimi sistemi. V primerjavi z ostalimi volilni sistemi je v Sloveniji stopnja pravičnega predstavništva srednje visoka. S tem mislim, da je sistem dober v primerjavi z vsemi drugimi, predvsem večinskimi volilnimi sistemi. Sistem je po svoji naravi proporcionalen in zagotavlja široko vključenost različnih delov družbe z različnimi političnimi pozicijami. Ima tudi nižji volilni prag kot večina ostalih proporcionalnih volilnih sistemov, kar zagotavlja širšo reprezentativnost družbe. Kljub temu pa obstajajo sistemi, ki skoraj popolnoma opravijo s taktičnim glasovanjem, izgubljenimi glasovi, volivcu pa skozi različne mehanizme omogočijo večjo svobodo in nadzor nad potekom volilnega procesa. Ko govorim o boljših volilnih sistemih, govorim predvsem o irskem in nizozemskem volilnem sistemu. Slednja namreč zagotavljata visoko stopnjo pravičnega predstavništva. Najprej bom razpravljal o možnosti spusta volilnega praga in nato še o možnem preoblikovanju našega sistema v sistem, ki je bolj podoben irskemu.

4 KAKO DVIGNITI STOPNJO PRAVIČNEGA PREDSTAVNIŠTVA

Dva volilna sistema, ki sta najuspešneje odpravila taktično glasovanje in zagotovila izredno stopnjo pravičnega predstavništva sta nizozemski in irski. Prvi je to dosegel z izredno nizkim volilnim pragom, ki majhnim strankam ponudi možnost sodelovanja v parlamentu in tako skoraj odpravi problematiko taktičnih glasov, medtem ko drugi oblikuje svoje glasovanje s preferenčnim glasovanjem, ki problematiko izgubljenih glasov do potankosti izkorenini. Ravno zato bom najprej analiziral prednosti in slabosti spusta parlamentarnega praga v Sloveniji in nato še možnost spremembe oz. izboljšave celotnega volilnega sistema z implementacijo preferenčnega glasovanja.

4.1 Volilni prag oz. nizozemski sistem

Volilni prag je ena od glavnih idej, ki jo proporcionalni sistemi uvozijo iz večinskih volilnih sistemov. Podrobno sta volilni prag in njegov vpliv na rezultate volitev opisana v drugem poglavju, a na kratko povedano, onemogoči manjšim strankam vstop v parlament in tako zmanjša število strank, ki so potrebne za formiranje koalicije. To na splošno poveča učinkovitost in stabilnost vlade, a hkrati privede do taktičnega glasovanja in visokega števila izgubljenih glasov, ki bi drugače močno spremenili rezultat volitev. Slovenski volilni prag je določen pri 4 odstotkih in je na preteklih volitvah v povprečju izgubil 16 odstotkov glasov. Na Nizozemskem, kjer je volilni prag 0,6 odstotka, v povprečju izgubijo zgolj 1,97 odstotka glasov. To je ogromna izboljšava v primerjavi s trenutnim rezultatom v Sloveniji. Če bi volilni prag v Sloveniji spustili na 1,13 odstotka (to je točni procent glasov, ki jih lista rabi za en mandat) bi se število izgubljenih glasov močno znižalo. Če bi znižan parlamentarni prag implementirali na državnozborskih volitvah v letu 2022, bi delež izgubljenih glasov padel na 2,03 odstotka. Tako nizek volilni prag bi učinkovito rešil našo problematiko z odvečnimi glasovi in dvignil stopnjo pravičnega predstavništva, a hkrati s seboj prinesel nekaj neprijetnih stranskih učinkov. Obstaja razlog zakaj je Nizozemska edina država s tako nizkim volilnim pragom. Nizek volilni prag s seboj prinese številne neželene učinke, kot na primer fragmentacijo političnega predstavništva. Spuščeni volilni prag bi onemogočil formiranje kakršne koli koalicije. Kot dokaz tega si lahko pogledamo volitve v letu 2022. Če bi volilni prag spustili na 1,13 odstotka bi se v parlament uvrstilo kar 15 strank (in dva predstavnika narodne manjšine), kar bi pomenilo, da bi bila organizacija učinkovite koalicije praktično

nemogoča. Na volitvah v 2018 je v parlament vstopilo devet strank in že pod temi pogoji se je vlada po dveh letih delovanja »sesedla«. Slovenske vlade že tako ali tako delujejo počasneje, kot bi si želeli, in povečano število strank bi zgolj otežilo ta že zelo okoren proces. Zaradi navedenega si moramo problematiko ogledati z druge strani in razmisliti o bolj temeljnih spremembah našega volilnega sistema.

4.2 Sistem enega prenosljivega glasu kot demokratična rešitev

Če želimo razrešiti problematiko izgube glasov in njene posledice, kot sta taktično glasovanje in preobsežna zastopanost večjih strank, moramo razmisliti o drugih volilnih sistemih, ki so problematiko s spremembo nekaterih ključnih elementov glasovanja skoraj popolnoma odpravili in to storili brez ogrožanja stabilnosti vlade. Sistem enega prenosljivega glasu, uspešno implementiran na Irskem, je sistem, ki je skoraj do potankosti odpravil taktično glasovanje, izgubo glasov in omogoča ljudem, da izberejo svoje predstavnike, ter ustvari povezavo med volivci in njihovimi predstavniki. To pa je nekaj, kar močno primanjkuje slovenski politiki, ki je zaradi strankarskih list v mnogih primerih rahlo odtujena od splošne javnosti.

V nadaljevanju bom govoril o posameznih elementih sistema enega prenosljivega glasu, ki omogočajo visoko stopnjo pravičnega predstavništva in razmislil, kako takšne elemente vpeljati v slovenski volilni sistem. Razdeljeni so od najbolj ključnega elementa, to je uvedba preferenčnega glasovanja, do tistega, ki bi sicer izboljšal volilni sistem v Sloveniji, a za izvedbo volilne reforme ni nujno potreben. Nadaljnji deli tega poglavja naj bodo torej videni kot koraki, ki so potrebni za dvig pravičnega predstavništva v Sloveniji.

4.2.1 Preferenčno glasovanje

Preferenčno glasovanje je eno od glavnih orodji, ki jih sistem enega prenosljivega glasu uporabi za dvig pravičnega predstavništva. Preferenčno glasovanje omogoča volivcu, da jasno izrazi svojo preferenco, ki je upoštevana v primeru, da njegova izbira ni izvoljena. Podrobno je praktična izvedba sistema opisana v drugem poglavju, a se od slovenskega sistema na kratko razlikuje v naslednjih pogledih.

V Sloveniji se na lokalnih volitvah že uporablja verzija preferenčnega glasovanja, ki pa je drugačno od tistega, ki ga opisujem na naslednjih straneh. Na lokalnih volitvah ima volivec možnost obkrožiti strankarsko listo in nato posebej napisati številko kandidata, ki iz te strankarske liste želi izbrati. Volivec na ta način dobi določen vpliv na izbor posameznega kandidata, a je ta le redkokdaj upoštevan, saj mora za upoštevanje preferenčnih glasov več kot četrtnina volivcev, ki so glasovali za strankarsko listo, označiti svojega "preferenčnega" kandidata. Preferenčno glasovanje, ki ga opisujem v nadaljevanju, pa je za razliko od tega mišljeno za vse strankarske liste in ne zgolj za posamezne kandidate na njej.

V Sloveniji je v vsaki od volilnih enot izvoljenih enajst predstavnikov, ki dosežejo volilno kvoto, postavljeno znotraj te volilne enote. Kandidate znotraj volilne enote določi stranka. Če stranka doseže volilno kvoto, pridobi mandat in vse "dodatne" glasove zbere na državni ravni, kjer se ti dodelijo v volilno enoto, kjer je stranki do osvojenega mandata manjkalo najmanj. Enako drži za kandidate, ki znotraj volilne enote niso osvojili svojega mandata. Pod okvirom preferenčnega glasovanja bi se dodatni glasovi znotraj volilne enote razporedili po preferencah, dokler ni vseh 11 mandatov razdeljenih. Če mandatov še vedno nismo razdelili, preprosto eliminiramo kandidata (oz. stranko) z najmanjšim številom glasov in njihove glasove prerazporedimo po preferencah. Ta proces ponovimo, dokler ne razdelimo vseh mandatov znotraj volilne enote. Takšen preferenčni sistem bi lahko uvedli na dva načina: ali obdržimo trenutni sistem, kjer lahko volivci volijo zgolj za različne stranke in omogočimo, da jih preferenčno oštevilči, ali pa uvedemo nov sistem, kjer volivci volijo lokalne kandidate, ki kandidirajo samostojno ali pa pod okriljem stranke.

Če obdržimo del trenutnega volilnega sistema in namesto kandidatov, ki kandidirajo pod okriljem stranke, volimo stranke same, bodo volivci preprosto dobili volilni kartonček, ki je oblikovan enako kot tisti v trenutnem sistemu, in oštevilčili vse oz. toliko strank, kot je znotraj volilnega okraja podeljenih mandatov. Če volivec ne ve dovolj o sistemu, preprosto označi svojo najljubšo izbiro, odda glasovnico in si s tem odvzame lastni preferenčni glas. Takšen sistem sicer ne omogoča volivcem, da vplivajo na izbor kandidatov, in pusti večino politične moči strankam, znotraj katerih se večinoma nedemokratsko bje boj za mesta čim višje na listi kandidatov. Kljub temu pa bi sistem odpravil učinek taktičnega glasovanja in zagotovil, da volivci ne morejo izgubiti svojih glasov, če glasujejo za manjšo stranko.

Pri tem je potrebno opozoriti na nizko število mandatov, za katere se znotraj vsake volilne enote potegujejo na Irskem. Znotraj volilne enote, ki jih je na Irskem kar 39, je možno izvoliti zgolj med 3 in 5 predstavnikov, kar posledično privede do nižje stopnje proporcionalnosti. Če

bi elemente takšnega volilnega sistema uvedli v Sloveniji, bi to storili z namenom obdržati karseda visoko stopnjo proporcionalnega predstavnštva. Prav tako bi bilo dobro ohraniti vsaj 11 poslancev na volilno enoto. Takšni ukrepi bi izenačili »igrišče« za vse stranke in večjim strankam preprečili dodatno pridobivanje mandatov.

Tu je potrebno poudariti še dejstvo, da bodo v mnogih primerih volivci, ki oštevilčijo večje število strank in ob enem po svojih prvih preferencah volijo za manjšo stranko – takšno, ki ima majhne možnosti vstopa v parlament, svoj glas uspešno predali šele svoji tretji, četrti ali morda celo peti izbiri. Takšni rezultati bi povzročili, da volivci ne bodo zastopani s strani strank, ki bi jih dobro predstavljale, temveč stranke s katero se morda strinjajo le v nekaterih pogledih. Takšen izid je manj idiličen, saj se bo volivec počutil bolj odtujen od stranke, ki je po njegovi zaslugi prišla v parlament. Kljub temu ima volivec še vedno več moči, kot bi jo imel v trenutnem volilnem sistemu. Pri tem je ključno, da volivec ni izgubil svojega glasu, kljub temu, da se njegova prva izbira ni uvrstila v parlament. Takšen rezultat je za volivca še vedno je boljši, saj nameni svoj glas stranki, s katero se vsaj delno strinja. V nasprotnem primeru bi bil glas izgubljen in povečal možnosti, da večino v parlamentu doseže stranka (ali skupina strank) s katero se volivec ne strinja. Poleg tega pa je tu tudi državno financiranje za politične stranke, ki bi bilo v novem sistemu razdeljeno po številu prvih preferenc in omogočilo, da volivčeva prav izbira prejme finančno podporo, ki si jo ob prejemu njegovega glasu zasluži. Iz teh razlogov je razporeditev glasov kljub manj ugodni situaciji še vedno bolj pravična kot tista izvedena znotraj trenutnega sistema.

S temi relativno enostavnimi spremembami bi drastično izboljšali naš volilni sistem in posledično stopnjo demokracije v Sloveniji. Seveda pa so tu še dodatni koraki, ki jih lahko implementiramo po vzoru irskega volilnega sistema.

4.2.2 Glasovi za ljudi, ne za stranke

Posebnost, zaradi katere je sistem enega prenosljivega glasu tako cenjen med številnimi strokovnjaki, je uspešna uporaba elementov večinskega sistema, ki hkrati zagotavljajo visoko stopnjo proporcionalnosti in tako pobere najboljše lastnosti obeh sistemov. V sistemu enega prenosljivega glasu volivec, tako kot v večini večinskih sistemov, izbira med kandidati, ki bodo predstavljali njegovo volilno enoto, in ne med strankami, ki bodo nato izbrale poslance, ki bodo v njegovem imenu predstavili politično stranko. Takšen način kandidiranja v kombinaciji s preferenčnim glasovanjem in z relativno velikim številom predstavnikov, ki izhajajo iz vsake

volilne enote, ohranja osebno povezavo med kandidati in njihovimi volivci ter hkrati negira učinke neproporcionalnosti, ki jih s seboj prinese večinski volilni sistem. Če bi v Slovenijo vpeljali sistem, kjer bi z uporabo preferenčnega glasovanja svoje predstavnike izbrali volivci, bi bilo potrebno izvesti nekaj podrobnih sprememb glede samega poteka volitev. Najprej bi bilo potrebno prilagoditi volilne kartončke in jih pretvoriti v seznam regionalnih kandidatov, ki se znotraj vsake volilne enote potegujejo za mandat. Ti kandidati so lahko predstavniki različnih političnih strank ali pa z dovolj zbranimi podpisi kandidirajo neodvisno in bi se nato v vsaki od osmih volilnih enot v imenu strank potegovali za mandate, ki bi jih slednji prejeli po zgoraj opisanem procesu.

Res je tudi, da bi v primeru z zgolj osmih volilnimi enotami takšna sprememba privedla dve negativni posledici. Prva je dolga lista kandidatov, ki bi se potegovala za 11 mandatov. Že na Irskem, kjer je število ponujenih mandatov od 3 do 5, se na volilni listi običajno pojavi od 10 do 20 kandidatov, katerih število zagotovo ne olajša odločitve, ki jo mora sprejeti volivec. Druga težava je zmanjšanje lokalnega predstavnštva, ki bi se pojavljala znotraj tako razsežnih volilnih enot, kot jih imamo v Sloveniji. S tem mislim, da bi znotraj velikih volilnih enot volivce v enem delu enote verjetno predstavljal kandidat iz čisto drugega kraja, katerega problemi se močno razlikujejo (ko govorim o lokalnih predstavnikih ne govorim o lokalnih volitvah). Kot primer si lahko ogledamo drugo volilno enoto – Postojno, znotraj katere bi, pod zgoraj naštetimi pogoji, lahko predstavnik iz Kopra zastopal ljudi iz Nove Gorice in Postojne, kar nekako zanika celotno poanto lokalnega predstavnštva. Če bi bil takšen sistem vzpostavljen v Sloveniji, bi bilo potrebno ponovno začrtati meje volilnih enot in njihovo število po možnosti povečati. Obenem pa lahko povečamo število sedežev v našem parlamentu in tako omogočimo, da volilne enote ne izgubijo števila predstavnikov in posledično proporcionalnosti sistema.

Vzpostavitev zgoraj opisanega volilnega sistema bi bila naporna in dolgotrajna, ponovno bi bilo potrebno zarisati meje volilnih enot, zgraditi večji parlament in izobraziti volivce o novem sistemu. Hkrati pa bi implementacija takšnih sprememb dala volivcu moč izbrati svoje predstavnike, s katerimi se bo počutil mnogo bolj povezan. Prav tako bi zagotovila, da se poslanci držijo obljub, ki so jih podali med svojo volilno kampanjo, in da sploh ne govorimo o vseh pozitivnih spremembah, ki jih bi prinesla uvedba preferenčnega glasovanja. Implementacija preferenčnega glasovanja je ključna za dvig pravičnega predstavnštva v Republiki Sloveniji in bi, četudi implementirana samostojno in pod okvirom strankarskega sistema, naznanila ogromen napredek za slovensko demokracijo. Slednjo pa bi lahko še

dodatno izboljšali z uvedbo ostalih elementov sistema enega prenosljivega glasu, ki bi zagotovili, da naš sistem prevzame osebno povezavo med volivci in politiki. Le-ta se tvori v večinskih sistemih, med tem, ko ohrani in poveča našo stopnjo proporcionalnega in pravičnega predstavništva.

4.2.3 O demokraciji, pravičnosti in vključitvi ljudstva

Preden načrtamo sklepe in ugotovimo, kako izvesti volilno reformo v Sloveniji si je potrebno zastaviti nekaj ključnih vprašanj povezanih z demokracijo in pravičnim predstavništvom.

Demokracija je politična ureditev, ki jo človeštvo počasi oblikuje že od časov antične Grčije naprej in je dandanes ena od najbolj razširjenih političnih sistemov na planetu. Na njej in njeni večvrednosti je osnovana tudi moja raziskovalna naloga. Poskušam najti način kako demokracijo izboljšati in v volilni sistem, ki je njen sestavni del, vpeljati čim večjo stopnjo pravičnega predstavništva. Zato se je treba vprašati, zakaj je demokracija v resnici najboljša ali vsaj najpravičnejša delitev oblasti, ki jo je vredno nadgrajevati. Torej kaj je najboljša oblika vladavine za ljudstvo, ki jo zastopa?

Monarhija, oz. vladavina enega vladarja, ki ima v svojih rokah večino oblasti, je bila tekom zgodovine norma in ne izjema. Filozofija pa se je že od svojega začetka v antični Grčiji ubadala s tem, komu zaupati vaje oblasti. Filozof Thomas Hobbes, rojen 5. Aprila 1588 si je v svoji knjigi *Leviathan* opisal državo, ki bi imela absolutno oblast nad svojimi državljani in jih v skladu s svojimi moralnimi in verskimi prepričanji vodila v skupno dobro. »Za Hobbesa [...] je bilo bistveno vzpostaviti absolutno oblast – en sam vir avtoritete, za katerega pri odločanju ne veljajo nobene omejitve. Ni nujno, da je to suvereno telo oblasti ena oseba – monarh – vendar je Hobbes mislil, da je tako zaželeno. V nasprotju s skupščino bo njegova volja stanovitna oziroma nanjo ne bodo vplivali notranji spori.« (Miller, 2003, str. 45.)

Toda Hobbesove zamisli o vseomogočni državi nad kateri državljani nimajo nikakršnega nadzora, spodkopljajo prav obstoj držav kot so Nacistična Nemčija, ki za svoje državljane ni ustvarila spokojne in varne družbe, temveč sistem industrializiranega ubijanja, ki ga uporabila za iztrebitev vseh, ki jih je v očeh svoje ideologije videla kot manjvredne. *Hobbesove zamisli so bile tako s strani večine političnih filozofov kritizirane že v njegovem času, ki so polaganje moči v roke enemu vladarju videli kot preveliko tveganje.* (Po. Miller, 2003). Prav tako pa lahko s pogledom na zgodovino vidimo, da so bile vladavine enega moža – monarha večkrat

prepletene z njegovimi (ali njenimi) osebnimi šibkostmi (npr. paranoja, intimni problemi, osebne zamere...). Te in lasten interes vladajočega je v večini primerov pripeljal do vladavine, ki ni bila v interesu države, ki ji je slednji poveljeval, še manj pa v interesu ljudstva.

»Kot alternativo bi (politični filozofi tistega časa) predlagali položitev avtoritete v roke tistih, za katere vemo, da so modri in vrli in da jim gre za interese ljudi. To je argument za aristokracijo, dobesedno vladavino najboljših.« (Miller, 2003, str. 46);

Problem pri vladavini aristokracije je, da je izredno težko dokazati, da ima neka skupina ljudi nadpovprečno zmožnost vodenja. S tem razlogom so se aristokratske vlade tekom zgodovine v večini primerov transformirale v vladavino imenitnega rodu, ali pa vladavino premožnejših. Tudi, če bi lahko dokazali, da so ti ljudje sposobni vladati bolje kot predstavniki ljudstva, še vedno obstaja problem osebnih oz. skupinskih interesov, ki bi zaradi človeške narave mnogokrat presegli družbene interese.

Kot vidite nam zgornje ugotovitve prikažejo številne razloge proti izbiri ne-demokratskih sistemov. Demokracija sama naj bi v svoji osnovni obliki oblast podelila ljudstvu, ki ima moč izbrati svoje voditelje. Ta moč pa se z izjemo volitev in redkih referendumov ne izkazuje. Ustvarjena je tako imenovana »voljena aristokracija,« ministri, poslanci in stranke, ki so, razen na dan volitev v skoraj popolnem nadzoru države. Državljeni sicer imajo moč, da na volitvah izberejo svoje predstavnike, a te so izvedene zgolj vsake štiri leta, parlamenti, ki nastanejo po volitvah pa pogosto ne predstavljajo ljudstva, ki ga je izvolilo. Demokracija, kjer imajo ljudje večjo besedo o prihodnosti države bi s seboj pripeljala številne prednosti. Večje vključevanje ljudstva bo privedlo do višje participacije v volilnem sistemu (če ljudi spodbujaš, da se vključujejo v vodenje države se mnogi tudi bodo), kar bo privedlo do razvoja političnih sposobnosti pri širši javnosti, ki bo sedaj imela priložnost (in tudi potrebo) podrobneje spoznati principe ekonomskega in političnega vodenja države. S tem si bomo zagotovili, da so volivci na dan volitev vpleteni v proces izbiranja svojih predstavnikov in o tem vedo mnogo več (dobro informirani volivci). Poleg tega pa bo večja vključenost ljudstva zmanjšala moč lobističnih skupin, ki uporabljajo svoja finančna sredstva kot glavno pogajalsko orožje in zagotovila, da morajo lobisti nabrati javno podporo preden lahko vplivajo na politične odločitve parlamenta. Navsezadnje pa je aktivna demokracija, kjer so državljani čim bolj vpleteni v njeno delovanje, tudi tista, ki bo dosegla podporo državljanov, ki jo bodo bili pripravljeni ubraniti pred zunanjimi vplivi. Iz teh razlogov je uvedba bolj participirane demokracije izrednega pomena za prihodnji razvoj naše družbe, politike in države, kajti zgolj tako lahko resnično uresničimo poslanstvo demokracije in predamo vodenje države v roke ljudstva.

Iz tega koncepta izvira pravičnost v pojmu pravičnega predstavnštva, o katerem sem tako ekstenzivno govoril tekom te naloge, in za katerega menim, da je ključen za aktivno participacijo družbe v vodenju države. Volitve so trenutno eden glavnih načinov, ki ga lahko državljani uporabljamo za participacijo v vodenju države in zato je izrednega pomena, da slednje po volilnem dnevu proizvedejo parlament, ki bo čim bolj podoben volji ljudstva. Od tod izvira prepričanje, da je pravična delitev glasov, glede na dejanske želje ljudstva ne zgolj pravična, temveč tudi izredno pomembna za aktivno vključevanje državljanov v proces vodenja države. Taktično glasovanje in izgubljeni glasovi to vključevanje zavirata in povzročata, da se ljudje, ki bi morda bili zainteresirani v volitve slednjih ne udeležijo.

5 SKLEP IN POTI ZA SPREMEMBO VOLILNEGA SISTEMA

V sklepu bi rad omenil, da sem po temeljiti raziskavi svetovnih volilnih sistemov spoznal, da je naš, slovenski volilni sistem sploh v primerjavi z ostalimi sistemi širom sveta, dober in nam in naši demokraciji ponuja visoko stopnjo proporcionalnosti, znotraj katere morajo stranke sodelovati, debatirati in se znotraj koalicije odločati o vseh temeljnih vprašanjih. Slovenska vlada je, četudi zaradi svoje proporcionalnosti manj stabilna kot v ostalih demokracijah, še zmerom pod nadzorom ljudstva. Kljub temu obstajajo področja, na katerih bi lahko naš volilni sistem še izboljšali.

Glavna problematika, ki se pojavlja v slovenskem volilnem sistemu je visoko število izgubljenih glasov, ki nastanejo kot posledica parlamentarnega praga, ki prepreči vstop manjših strank v parlament in tako izgubi vse glasove, ki so jih te stranke prejele. Delež teh izgubljenih glasov je na državnozborskih volitvah v letu 2022 dosegel 24 odstotkov volilne baze, kar pomeni, da je 300.000 Slovencev, ki so volili, ostalo brez svojega predstavnika v parlamentu. Ti glasovi se nato prerazporedijo med večje stranke, ki zaradi navedenega razloga prejmejo več mandatorov. Problematiko izgubljenih glasov bi lahko razrešili z uvedbo preferenčnega glasovanja na državnozborskih volitvah, ki bi zagotovilo, da stranke, ki ne doseže parlamentarnega praga, predajo svoje glasove tako, kot bi si njihovi volivci želeli. Z uvedbo takšne spremembe bi razrešili problematiko izgubljenih glasov, taktičnega glasovanja in »izravnali igrišče« za vse stranke, ki bi lahko med seboj konkurirale bolj enakovredno. Seveda pa lahko izvedemo tudi bolj zahtevno reformo našega volilnega sistema in uvedemo sistem enega prenosljivega glasu po vzoru irskega volilnega sistema. Takšna reforma bi poleg zgoraj navedenih rešitev dala ljudstvu moč, da izvoli svoje lokalne predstavnike v parlament in tako poveča povezavo med ljudmi in njihovimi predstavniki.

Sprememba volilnega sistema morda ni tako daleč, kot si predstavljamo. Za spremembo volilnega sistema je potrebna dvotretjinska večina v parlamentu ali pa ustavni referendum. Slednjega je seveda možno organizirati, a bi morda bilo pametneje razmisliti o neposredni spremembi sistema s strani vladajoče koalicije. Po volitvah v letu 2022 koalicijo sestavljajo tri stranke: Levica s petimi mandati, SD s sedmimi mandati in Gibanje Svoboda z enainštiridesetimi mandati. Vse tri stranke so v svojem predvolilnem manifestu izrazile močno podporo za uvedbo preferenčnega glasu in izvedbo splošne volilne reforme in bi, če želijo ostati zveste svojim volilnim obljubam podprle vsaj idejo o uvedbi preferenčnega glasovanja. Skupno imajo te tri stranke natanko 53 mandatorov, kar bi bilo skoraj dovolj za ustavno spremembo. Za

ustavno spremembo je potrebna dvotretjinska večina oz. 60 odstotkov mandatov; trenutna koalicija ima 59 odstotkov vseh mandatov. Potrebno je upoštevati še predstavnika narodnih manjšin, ki skupno zasedata dva sedeža, in bi, če predlog podpreta, zagotovila zadostno število glasov za izvedbo ustavne reforme. Ostali dve stranki (SDS in NSi) volilne reforme na zadnjih državnozborskih volitvah nista predstavili v svojih manifestih. Seveda obstaja možnost, da tudi ti dve stranki podpreta predlog o volilni reformi.

Ob izvedbi takšne reforme bi bilo potrebno izvesti tudi izobraževalno kampanjo, ki bi volivca izobrazila o procesu in poteku našega volilnega sistema, njegovi vlogi pri tem in njegovih dolžnostih na dan volitev.

Možnost izvedbe volilne reforme v prihodnjih letih je, če ne gotova, vsaj mogoča. Reforma, ki bi uvedla preferenčni glas v naš demokratični sistem, bi močno olajšala življenje mnogim volivcem; ne bi le dvignila stopnjo pravičnega predstavnštva, temveč tudi izboljšala slovensko demokracijo na sploh. Ravno zato je odvisno od nas, volivcev, nevladnih organizacij in civilne družbe, da spodbudimo vlado v izvedbo volilne reforme in pripeljemo Slovenijo v lepši in bolj demokratičen jutri.

6 DRUŽBENA ODGOVORNOST

Demokracija je sistem vladanja, ki daje vajeti oblasti ljudstvu. Kljub temu pa niso vsi demokratični sistemi enako demokratični. To je v veliki meri odvisno od volilnega sistema, ki ga demokracija uporablja. Ravno zaradi tega je analiza in debata o različnih volilnih sistemih izrednega pomena, kajti le tako lahko najdemo tistega, ki bo resnično pravično predstavljal lastno ljudstvo. Ta raziskovalna naloga je del te debate, ki s podrobno analizo najde sistem, ki bi resnično zagotovil visoko stopnjo pravičnega predstavništva in razrešil izzive, ki so nastali zaradi pomanjkljivosti trenutnega sistema. To je predvsem visoko število izgubljenih glasov, ki so posledica relativno visokega volilnega praga. Rezultati na državnozborskih volitvah v letu 2022, kjer je več kot 24 odstotkov volivcev izgubilo svoj glas, zgolj ker so glasovali za manjšo stranko, privedejo do resnega problema s taktičnim glasovanjem, volivci, ki zaradi podobnih razočaranj ne volijo, in manjšimi strankami, ki se posledično ne morejo prebiti v parlament. Rešitev, ki je predlagana v tej nalogi, bi vse te pomanjkljivosti razrešila in dvignila slovensko demokracijo na višjo raven, kar je, kot se najverjetneje strnjate, družbeno odgovorno ravnanje.

7 VIRI IN LITERATURA

7.1 Viri:

- Election 2015: What difference would proportional representation have made? (9. 5. 2015). BBC news. Pridobljeno 16. 1. 2023 s <https://www.bbc.com/news/election-2015-32601281>;
- Election 2020. (b. d.). The Irish Times. Pridobljeno 1. 2. 2023 s <https://www.irishtimes.com/election2020/results-hub>;
- General elections. (27.10.2021). Citizens Information. Pridobljeno 1. 2. 2023 s https://www.citizensinformation.ie/en/government_in_ireland/elections_and_referenda/national_elections/the_general_election.html#l4fd6d;
- Grad, F. (2004). Volitve in volilni sistemi. Ljubljana: Uradna lista Republike Slovenije. (str. 53–107);
- Ireland's PR-STV electoral system: a need for reform? (5. 8. 2022). Trinity College Dublin. Pridobljeno 1. 2. 2023 s https://www.tcd.ie/Political_Science/people/michael_gallagher/IrishElectSys.php
- Irish election 8 February 2020. (01.12.2021). Trinity College Dublin. Pridobljeno 01.02.2023 s https://www.tcd.ie/Political_Science/people/michael_gallagher/Election2020.php;
- Izidi glasovanja. (7. 5. 2022). Državna volilna komisija. Pridobljeno 2. 2. 2023 s <https://www.dvk-rs.si/arhivi/dz2022/#/rezultati>;
- Kosmač, G. (1. 5. 2018). Kako deluje slovenski proporcionalni volilni sistem? Radiotelevizija Slovenija. Pridobljeno 2. 2. 2023 s <https://www.rtvsllo.si/slovenija/grem-volit/o-volitvah/kako-deluje-slovenski-proporcionalni-volilni-sistem/453901>;
- Krašovec, A. (2007). Volilne študije, Fakulteta za družbene vede. Ljubljana: založba Hermina Krajnc. (str. 65–97);
- Method of voting. (b. d.). Parliament of Australia. Pridobljeno 8. 2. 2023 s https://www.aph.gov.au/About_Parliament/House_of_Representatives/Powers_practice_and_procedure/Practice7/HTML/Chapter3/Method_of_voting;
- Miller, D. (2003). Politična filozofija. Zelo kratek uvod. Ljubljana: Založba Krtina. (str. 45 – 62);

- Mozetič, M. (2002). Poslanci kot predstavniki vsega ljudstva. Komentar ustave Republike Slovenije. Pridobljeno 2. 2. 2023 s <https://e-kurs.si/komentar/poslanci-kot-predstavniki-vsega-ljudstva/>;
- Poročilo o izidu glasovanja na referendumu o volilnem sistemu. (20. 12. 1996). Glasilo Uradni list RS. Pridobljeno 16. 1. 2023 s <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1996-01-4020?sop=1996-01-4020>;
- Predčasne volitve v Državni zbor 2014. (13. 6. 2014). Državna volilna komisija. Pridobljeno 4. 2. 2023 s <http://volitve.gov.si/dz2014/>;
- Predčasne volitve v Državni zbor 2018. (15. 6. 2018). Državna volilna komisija. Pridobljeno 4. 2. 2023 s <https://volitve.gov.si/dz2018/#/rezultati>;
- PR-STV election ballot paper Ireland. (7. 3. 2018). Trinity College Dublin. Pridobljeno 1. 2. 2023 s https://www.tcd.ie/Political_Science/people/michael_gallagher/STVBallotPaper.php;
- Toplak, J. (2000). Volilni sistem in oblikovanje volilnih enot. Ljubljana: Nova revija. (str. 9–33);
- Volitve in volilni sistem. (b. d.). Državni zbor Republike Slovenije. Pridobljeno 2. 2. 2023 s [Volitve in volilni sistem \(dz-rs.si\)](http://volitve.in.volilni.sistem(dz-rs.si));
- Volitve v DZ 2022. (b. d.). Državna volilna komisija. Pridobljeno 1. 2. 2023 s <https://www.dvk-rs.si/volitve-in-referendumi/drzavni-zbor-rs/volitve-drzavnega-zbora-rs/volitve-v-dz-2022/>;

7.2 Viri slik:

Slika 1: <https://www.bbc.com/news/election-2015-32601281>, 16. 1. 2023;

Slika 2:

https://www.aph.gov.au/parliamentary_business/committees/House_of_Representatives_Committees?url=em/elect10/report/chapter9.htm, 16. 1. 2023;

Slika 3: Alenka Krašovec, Volilne študije, Fakulteta za družbene vede (FDV), založba Hermina Krajnc, 2007, Ljubljana, (str. 76);

Slika 4: Alenka Krašovec, Volilne študije, Fakulteta za družbene vede (FDV), založba Hermina Krajnc, 2007, Ljubljana, (str. 85);

Slika 5: https://en.wikipedia.org/wiki/2020_Irish_general_election, 1. 2. 2023;

Slika 6: https://en.wikipedia.org/wiki/2020_Irish_general_election, 31. 1. 2023;

Slika 7: https://sl.wikipedia.org/wiki/Volilne_enote_v_Sloveniji, 2. 2. 2023;

Slika 8: https://sl.wikipedia.org/wiki/Dr%C5%BEavnozborske_volitve_v_Sloveniji_2022, 3. 2. 2023;